

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

факультет іноземних мов
кафедра англійської мови

**"Фантастична повість Ніла Геймана "Кораліна" як ресурс для
розвитку культурної компетентності на уроках англійської мови
та англomовної літератури в середній школі"**

Кваліфікаційна робота

з методики викладання англійської мови та зарубіжної літератури

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав:

студент 6-го курсу 612 групи

Гургіш А.В.

Напрямок підготовки **014 Середня освіта**

Керівник: к.філол.н., доцент,

доцент кафедри зарубіжної літератури та теорії
літератури **Тичініна А.Р.**

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ Оцінка ECTS: ____

До захисту допущено

на засіданні кафедри англійської мови

протокол № _____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедрою _____

Чернівці 2024

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота спрямована на визначення і контекстуалізацію поняття культурної компетентності, виявлення її чинників, структурних компонентів, що оприявнюються у процесі читання на уроках англomовної літератури в середній школі. За результатами аналізу наукової літератури та пробного навчання було зроблено висновки про позитивний ефект розвитку культурної компетентності на рівень мотивації, залученості, посилення інтересу учнів до навчання іноземної мови і культури країни, мова якої вивчається. Досліджено використання фантастичної повісті Ніла Геймана “Кораліна” для розвитку культурної компетентності на уроках англійської мови та англomовної літератури (у межах курсу “Американська література”) в 11-х класах. Розвідка проводилась з експериментальною групою (11 клас Чернівецького ліцею №9, 2023 року) та контрольною групою (11 клас Чернівецького ліцею №9, 2024 року). Зроблено висновок про креативний потенціал фантастичної літератури, що розвиває творчу уяву школярів і є ресурсом для розширення культурної компетентності. На основі культурно-історичної та мультикультурної літературознавчої методології розроблено нові методи навчання, що варто використовувати на роках зарубіжної літератури з метою розвитку культурного інтелекту школярів. Результати дослідження продемонстрували підвищення рівня культурної компетентності учнів середньої школи, особливо тих її складових, що є суголосними з морально-етичними темами “Кораліни”.

Ключові слова: культурна компетентність, культурний інтелект, методика викладання зарубіжної літератури у середній школі, англomовна література, Ніл Гейман, “Кораліна”.

SUMMARY

The research paper is aimed at defining and contextualising the concept of cultural competence, identifying its factors, structural components that are revealed in the process of reading in English-language literature lessons in secondary school. Based on the results of the analysis of scientific literature and trial training,

conclusions were drawn about the positive effect of cultural competence development on the level of motivation, involvement, and increased interest of students in learning a foreign language and the culture of the country of study. The article investigates the use of Neil Gaiman's fantastic novel *Coraline* for the development of cultural competence in English and English-language literature lessons (within the course “American Literature”) in the 11th grade. The study was conducted with an experimental group (11th grade of Chernivtsi Lyceum №9, 2023) and a control group (11th grade of Chernivtsi Lyceum №9, 2024). It is concluded that the creative potential of science fiction literature, which develops the creative imagination of students and is a resource for expanding cultural competence, is acknowledged. On the basis of cultural, historical and multicultural literary methodology, new teaching methods have been developed that should be used in the years of foreign literature in order to develop the cultural intelligence of schoolchildren. The results of the study demonstrate an increase in the level of cultural competence of secondary school students, especially those components that are in line with the moral and ethical themes of *Coraline*.

Keywords: cultural competence, cultural intelligence, methods of teaching foreign literature in secondary school, English-language literature, Neil Gaiman, “*Coraline*.”

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1. Культурна компетентність та підходи до її інтерпретації.....	12
1.1. Динаміка поняття культурної компетентності.....	12
1.2. Актуальність розвитку культурної компетенції у середній школі.....	16
1.3. Способи вимірювання культурної компетентності учнів середньої школи.....	20
Висновки до Розділу 1.....	23

РОЗДІЛ 2. Англomовна фантастична проза як ресурс для розвитку культурної компетентності.....	25
2.1. Жанрові параметри фантастичної повісті у контексті англomовної літератури.....	25
2.2. Поетика повісті Ніла Геймана “Кораліна” у контексті методики викладання.....	32
2.3. Специфіка використання фантастичної повісті для розвитку культурної компетентності.....	37
Висновки до Розділу 2.....	40

РОЗДІЛ 3. Використання фантастичної прози на уроках англійської мови та англomовної літератури для розвитку культурної компетентності.....	42
3.1. Констатувальний експеримент і діагностичний етап дослідження	42
3.2. Розробка методів навчання, що сприяють розширенню культурної компетенції у середній школі.....	47
3.3. Етап імплементації.....	51
3.4. Аналіз результатів.....	54

Висновки до Розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Зважаючи на різновекторні тлумачення методики викладання англійської мови (та спецкурсів з англomовної літератури) зі "консервативної" точки зору, можна зробити хибне припущення, що основною її метою постає виключно розробка найефективніших способів розвитку мовних компетенцій здобувачів освіти. Проте, в останні роки педагогічний фокус змістився з розвитку лише лінгвістичної компетенції учнів на паралельне вдосконалення їхньої компетентності в культурі країни, мову якої вони вивчають.

Серед ключових компетентностей у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти важливим сегментом виступає культурна компетентність. Вона передбачає інтерес, усвідомлення і повагу не лише до культури і мистецтва України, але й "здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми" [17]. Загалом метою мовно-літературної освітньої галузі, її компетентнісним потенціалом постає розвиток учнів як обізнаних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють державною та іноземними мовами, читають інформаційні та художні тексти української та зарубіжної літератури, спроможні до міжкультурної комунікації. Здатність спілкуватися іноземними мовами передбачає готовність до міжкультурного діалогу, що уможливлюється повагою до культурних та особистісних відмінностей, через "толерантність до представників іншого народу, носіїв іншої мови, культури, звичаїв і способу життя" [18].

Проте, доволі часто питання полягає в тому, що учням середньої школи бракує культурної обізнаності про ментальність народу, мову якого вони вивчають. Наше дослідження спрямоване на акцентування і концептуалізацію означеної проблеми у річищі конкретної національної літератури і його виразного генологічного (жанрологічного) кластера фантастичної повісті. Цим аргументується **актуальність** обраної теми, позаяк у часи глобалізму та інтеграції актуальність розвитку культурної компетентності у межах шкільних

дисциплін мовно-літературної галузі очевидна, вона зумовлена необхідністю ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміти та поважати їхні цінності, ментальність, традиції, мистецтво та інші аспекти культури.

Об'єктом цієї розвідки є англійська новелістика як джерело формування культурної компетентності, а **предметом** – культурна компетентність учнів середньої школи та її зв'язок з іншими аспектами вивчення іноземної мови. Звідси, **мета** нашого дослідження – вивчення ресурсу фантастичної повісті Ніла Геймана “Кораліна” для розвитку культурної компетентності на уроках англійської мови та англomовної літератури в середній школі.

Мета дослідження передбачає вирішення низки **завдань**:

- окреслити поняття культурної компетенції у контексті динамічних змін культури;
- розглянути поняття культурної компетенції та специфіку його інтерпретації у зарубіжній та вітчизняній науці;
- акцентувати необхідність розвитку культурної компетенції в середній школі;
- встановити і описати алгоритми та способи вимірювання культурної компетентності учнів середньої школи;
- вивчити жанрові та метажанрові параметри англomовної фантастичної прози;
- охарактеризувати поетику повісті Ніла Геймана “Кораліна”, що розглянуто як інструмент розвитку культурної компетентності учнів;
- окреслити специфіку використання фантастичної повісті для розвитку культурної компетентності;
- під час пробного навчання практично застосувати зразок фантастичної прози на уроках англomовної літератури для розвитку культурної компетентності – діагностичний етап, етап імплементації, аналіз результатів;

- акцентувати методичні підходи, що дозволяють посилити рівень культурної компетентності учнів під час читання літературного тексту мовою оригіналу.

Основними викликами дослідження є:

- Діагностика початкового рівня сформованості культурної компетентності учнів та відповіді на запитання: "Як ми вимірюємо рівень сформованості культурної компетентності учнів?"; "Чому ми це робимо?" та "Коли ми це робимо?".
- Збір та аналіз даних: усвідомлення того, як ми можемо зрозуміти, що наші учні набули більшого рівня культурної компетентності наприкінці пробного навчання (експерименту)? Як ми можемо порівняти їхні первинні знання з новими та оцінити їхній прогрес?
- Виявлення зв'язку розуміння культурної компетентності з іншими аспектами навчання, особливо з мотивацією, рівнем залученості та швидшим розвитком мовленнєвої компетентності.

Теоретичне значення дослідження – виявлення закономірностей і формулювання концепції розвитку культурної компетентності поетикальними можливостями англійської фантастичної повісті; розширення спектру фундаментальних наукових досліджень про культурну компетентність, її телеологію та аксіологію. **Практична значущість** роботи полягає у можливості її впровадження у педагогічних стратегіях на курсах з англійської мови та англomовної літератури у середній школі; в апробації нових методів та методик викладання зарубіжної літератури у середній школі; у потенціалі розробки університетських спецкурсів з методики викладання англomовної літератури.

Контекст дослідження в основному зосереджений на українському освітньому середовищі, з урахуванням нашого походження, культурних тенденцій і того, чим вони відрізняються від англomовної британської чи американської культур, але буде актуальним і для зарубіжного досвіду. Практична частина дослідження (експериментальне пробне навчання)

реалізується в українській середній школі і зосереджується на тому, у який спосіб можна розвивати культурну компетентність учнів середньої школи за допомогою використання англійської фантастичної новелістики.

Літературною базою нашої роботи є численні дослідження зарубіжних фахівців з навчання другої іноземної мови та культурної компетентності (Болдвін, Бріслін У.Р., Кім К.Х., Клейтон Дж.Б., Марпаунг Н.А., Мейер М., Ніето С., Памела С., Робертс Р., Розаріо М., Саммерфілд, Фабріці М., Фантіні А.Е., Ібрагім А., Джеймс К.Л., Кінаянг П.Г.), роботи українських дослідників у цій галузі (Оксень Н.А., Потапенко Н., Поцюрко М., Тіхоненко С., Ференц Н.С., Чижмар О.М.), розвідки фахівців з методики викладання зарубіжної літератури (Грицак Н., Ісаєва О., Ковбасенко Ю., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Мірошниченко Л., Смагіна Т., Удовиченко Л., Штейнбук Ф.), а також літературознавців-жанрологів (Антонова В.Ф., Бернадська Н.І., Бовсунівська Т., Бойчук Д., Васильєв Є.М., Копистянська Н., Ковтун О., Манич Н.Є., Нешко С.І., Паранюк Д., Побірченко О.М., Стужук О.І., Тичініна А., Шевченко І.С.).

Беручи до уваги сказане вище, ми проблематизуємо наступні питання:

1. Яке значення має культурна обізнаність у вивченні англійської мови та англомовної літератури?
2. Які найефективніші способи інтеграції англійської літератури з уроками англійської мови в середній школі для підвищення культурної обізнаності учнів?
3. Як і чому розвиток культурної обізнаності підвищує мотивацію, зацікавленість та рівень володіння мовою?

Матеріал дослідження – художній зразок англійської фантастичної повісті – "Кораліна" Ніла Геймана; англомовні й українські наукові публікації з методики викладання літератури та літературознавчі розвідки. Вибір літературного зразка, яка використовувалася для розвитку культурної обізнаності, обґрунтований кількома критеріями оцінки: текст, який вивчається, не повинен бути занадто об'ємним, мова не повинна бути надто складною, і він

повинен бути цікавим для читання учням 11 класу. Тому для розвитку культурної обізнаності ми використали фантастичну повість Ніла Геймана (1960) "Кораліна" (2002), яка є програмним текстом у шкільному курсі зарубіжної літератури, а також спецкурсу з англomовної літератури.

Наукова новизна одержаних результатів аргументується тим, що вперше у площині сучасної методики викладання іноземних мов і літератури здійснюється дослідження культурної компетентності учнів середньої школи засобами англomовної фантастичної літератури, а саме повісті Н. Геймана "Кораліна".

Методологія запропонованої розвідки – комплекс педагогічних і філологічних підходів, що допомагають розкрити ресурсний потенціал англійської фантастичної повісті для формування і розвитку культурної компетентності – методика викладання зарубіжної літератури у середній школі, жанрологія (тематичний та жанровий аналіз), культурно-історичний метод та мультикультуралізм (аналіз міжкультурної взаємодії), герменевтика (інтерпретація закладеного у текст сенсу), рецептивна поетика (специфіка сприйняття літературного твору кожною конкретною рецептивною свідомістю).

Під час дослідження використано ряд методів наукових досліджень. Їх можна розділити на теоретичні (узагальнення, синтез та моделювання), що використовували при написанні перших двох розділів, та на емпіричні (спостереження, експеримент, лонгітюдний метод), що були застосовані при написанні третього розділу, та, відповідно, проведення пробного навчання із використанням англійської новелістики.

Апробація роботи. Основні тези дослідження були представлені у матеріалах Студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2024), Міжнародної наукової конференції "Платон мені друг, але істина дорожча" (2024), Молодіжної наукової конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2024), подані на Міжнародну наукову конференцію "Молодіжна наука

заради миру та розвитку" (2024). Також опубліковано статтю у зарубіжному науковому виданні "Moderní aspekty vědy" (Чехія, 2024). Особистий внесок студента у розв'язання поставленої проблеми у розвідці та публікаціях становить 95%.

Структура роботи. Розвідка складається зі Вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У списку літератури міститься 79 джерел, з них 31 – іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1.

КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Вступні зауваження. Перший розділ нашого дослідження присвячено створенню теоретичного фундаменту дослідження, що є підґрунтям для практичної частини роботи. У першому розділі артикульовано поняття культурної компетентності та окреслено динаміку розвитку цього терміну на тлі історії та різних наукових парадигм. Зроблено значний акцент на актуальності розвитку культурної компетентності учнів середньої школи на уроках англійської мови, включаючи фактори, що впливають на розвиток мовних навичок учнів при розвитку культурної компетентності, таких як мотивація, залученість до роботи на уроці, відчуття релевантності та важливості інформації, що вивчаються. Останній підрозділ приділяє увагу способам вимірювання культурної компетентності учнів на уроках англійської мови та англійської літератури, що зіграє визначну роль у діагностичному етапі практичної частини дослідження

1.1. Динаміка поняття і культурної компетентності.

Серед стратегічних для України цілей сталого розвитку постає завдання реалізації якісної освіти, яка передбачає "оновлення змісту навчання шляхом упровадження навчальних програм з питань сталого розвитку, раціонального споживання, прав людини, гендерної рівності, культури, соціальної єдності, миру та ненасильства" до 2030 р. [44], що пропагують розуміння цінності культурного різноманіття. Власне компетентнісний підхід у навчанні сьогодні втілює таку програму. Приміром, в останні роки педагогічний фокус змістився з розвитку лише лінгвістичних вмінь учнів на паралельне вдосконалення їхньої компетентності в культурі країни, мову якої вони вивчають. Серед ключових компетентностей у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [17] важливим сегментом виступає культурна компетентність.

Культурна компетентність постає ємним та багатограним поняттям, що потребує особливої уваги та поглядів із різних точок зору, так званої конфокальності. Що таке культура? Що таке культурна компетентність? Як культурна обізнаність впливає на духовний світ та мотивацію учнів? Які є типи культурної компетентності? Цей підрозділ відповідає на вищезгадані запитання. Бріслін У.Р. (1990) описує поняття культури як “широко поширені ідеї, цінності, формування та використання категорій, припущень щодо життя та цілеспрямованої діяльності, які свідомо чи несвідомо приймаються як "правильні" або "коректні" людьми, що ідентифікують себе як члени суспільства” [50]. Натомість за словами Клейтона Дж. Б. (2003) культура – це корінь нашої ідентичності, яка є повсюдною, спільною, пізнаваною та динамічною [54]. Аналогічно, у своєму визначенні Ньето С. (2010) також розглядає культуру як динамічну сутність і підкреслює, що вона є багатогранною, вбудованою в контекст, на яку впливають соціальні, економічні та політичні чинники [73].

Розглянувши ці три поняття “культури” ми вважаємо за потрібне визначити її, як соціальну парадигму поширених ідей, цінностей та цілеспрямованої діяльності в житті людей, що вважають себе членами суспільства, що є епістемологічним корнем нашої ментальної ідентичності, яка водночас є повсюдною, спільною, впізнаваною та динамічною.

Можна припустити, що культура, як обширне поняття, охоплює не тільки традиції та цінності, а також такі елементи суспільства, як дії, манери, життєві цілі, пріоритети, стиль спілкування, стиль одягу, ставлення до життя тощо. Потребує акценту і те, що культура – поняття динамічне й континуальне. Іншими словами, воно знаходиться у стані постійного та безперервного розвитку під політичними, економічними, географічними, етнічними та соціальними факторами – це виступає причиною того, чому дослідження культури та культурної компетентності завжди залишатиметься актуальним,

адже навіть на період написання цієї роботи, культура вже зазнає певних змін і трансформацій.

Іншим важливим питанням виступає те, яким чином ми визначаємо культурну компетентність. Розглянемо декілька різних поглядів на це поняття та застосуємо крос-дисциплінарний метод збору досліджуваної інформації – згадаємо ідеї з наукових робіт, які стосуються не тільки навчання англійської мови і зарубіжної літератури, а й інших сфер людської діяльності.

Поняття культурної компетентності з'явилося передусім у дискурсивному полі соціальної роботи і отримало назву "етнічна компетентність" (Gallegos J., Tindall I., & Gallegos S., 2008) [61]. Хоча і з часом набуло для нас більш звичного трактування, назва "етнічна компетентність" є також доволі логічною, не беручи до уваги, що культура, як динамічна система, перебуває під впливом не тільки етнічних факторів, а й ментальних, соціальних, політичних та економічних.

Термін "культурна компетентність" походить від культурної обізнаності та культурного сприйняття [4]. Цікаво відзначити, що термін "культурна компетентність" набув популярності з 2003 року у розвідках вчених П. К. Ерлі та Сунь А. [57]. Загалом вони визначили її як здатність функціонувати в культурно відмінних умовах. У нинішній час цей термін широко використовується в різних науках, особливо в освіті.

Медицина розглядає поняття культурної компетентності в оригінальному зрізі – як культурну обізнаність у питанні про здоров'я. Наприклад, Морей Л. (1996) зазначав, що "культурна компетентність – це продемонстрована обізнаність та інтеграція трьох специфічних для населення питань: переконань і культурних цінностей, пов'язаних зі здоров'ям, захворюваністю та поширеності хвороб, а також ефективності лікування. Але, мабуть, найбільш важливим аспектом цієї концепції є включення та інтеграція трьох сфер, які зазвичай розглядаються окремо, якщо вони взагалі розглядаються" [67].

Більш релевантний до сфери нашого дослідження, у контексті надання педагогічних послуг, Робертс Р. (1990) визначив культурну компетентність як здатність “шанувати і поважати вірування, міжособистісні стилі, ставлення і поведінку як сімей-клієнтів, так і багатонаціонального персоналу, який надає послуги. Таким чином, культурна компетентність включає ці цінності на рівні політики, адміністрування та практики” [75].

У дискурсивному кластері культурної компетентності при навчанні англійської мови та англomовної літератури, Мейер М. (1991) визначив, що вона виступає здібністю “людини адекватно та гнучко поводитися, коли вона має справу з діями, ставленням та очікуваннями представників інших культур” [69].

Культурна компетентність у сфері здобувачів вищої освіти є невід’ємною якістю людини, що проявляється як загальна здатність і готовність людини до різноманітної творчої діяльності, соціально орієнтує студентів ЗВО на самостійне успішне життя [7].

Підсумовуючи декілька поглядів на поняття культурної компетентності, хочемо зазначити, що точне та повне визначення такого обширного поняття все ще є дещо проблематичним. Проте, незважаючи на це, пропонуємо наступну дефініцію цього терміну, ключового для нашого дослідження. Культурна компетентність – це здатність учасників освітнього процесу ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміти та поважати їхні цінності, традиції, мови та інші аспекти культурного контексту. Це важливий аспект в сучасному світі, оскільки глобалізація призводить до збільшення взаємодії між людьми різних культур і етнічних груп.

При обговоренні поняття “культурна компетентність” ми розглядаємо основні його аспекти, зокрема усвідомленість специфіки власної культури, знання особливостей чужої культури, вміння сприймати культурні відмінності, вміння ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, гнучкість та адаптивність та, звісно, відповідальність:

- Знання культури (розуміння основних фактів, традицій, історії, мистецтва та інших аспектів іноземної культури).
- Усвідомленість власної культури (усвідомленість та розуміння традицій та цінностей своєї країни).
- Вміння сприймати відмінності (готовність приймати та поважати відмінності в культурі, у тому числі, відображені у художній літературі, ставлення до інакшості як до можливості навчання і розширення власного світогляду).
- Вміння ефективно взаємодіяти (здатність комунікувати з представниками інших культур у повсякденному житті, на роботі, в соціальних ситуаціях тощо).
- Гнучкість та адаптивність (готовність адаптувати свої комунікативні звички до культурного контексту та потреб інших осіб).
- Відповідальність (прийняття відповідальності за власне розуміння та реагування на культурні відмінності, уникнення стереотипів і усвідомлення можливих наслідків своїх дій).

Підсумовуючи підрозділ 1.1., ми робимо висновок, що культурна компетентність (культурний інтелекту / CQ) – динамічне поняття, обширне, яке завжди є актуальним для дослідження і уособлює здатність учасників освітнього процесу ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміти моделі їхньої поведінки, відображені у мистецтві загалом, і художній літературі загалом.

1.2. Актуальність розвитку культурної компетенції в середній школі.

Як зазначалось раніше, учням середньої школи на уроках англійської мови та англійської літератури бракує обізнаності про історію, ментальність і культуру про країну, мова якої вивчається. І дійсно, довгий час "догмою" навчання англійської мови був розвиток винятково лінгвістичної компетентності. Відповідно до слів Розаріо М. (2016) "сучасний світ є різноманітним і глобальним. Технології зробили взаємодію між культурами по

всьому світу дуже поширеним явищем. Соціальні мережі, блоги та чати дозволяють людям регулярно взаємодіяти через національні кордони. Багато галузей сьогодні мають значний обсяг міжнародної співпраці, а кар'єра в багатьох сферах все частіше передбачає роботу з людьми з різних країн, як прямо, так і опосередковано” [76]. І дійсно, сучасний світ, що так стрімко поширює процеси глобалізації у культурологічному плані, потребує від молодих людей культурної ерудиції щодо країни, мову якої вони вивчається. З розвитком технологій поширення культур тільки інтенсифікується, що підтверджує слова Розарії М.

У глобальному плані, аналогічно, як і Розарія М., до цього питання підходять Кім К. Х. та Морнінгстар М. (2007). У своїй роботі дослідники зазначають, що кількість учнів, які отримують послуги спеціальної освіти, стає все більш різноманітною за наступними критеріями: мова, соціально-економічний статус, раса, культура, етнічна приналежність, сексуальна орієнтація, структура сім'ї та віросповідання [65]. Ми живемо в епоху глобалізації, що призводить до утворення мультикультурних або полікультурних класів, як в Україні, так і закордоном, що додає актуальності розвитку культурної компетентності.

Дещо інакше важливість розвитку культурної компетентності при вивченні іноземної мови окреслив Байром М. (1997), стверджуючи, що успіх комунікативної взаємодії передбачає не лише ефективний обмін інформацією, як це колись було основною метою комунікативного навчання мови, але й "здатність приймати точку зору іншої людини на власну культуру, передбачаючи і, де це можливо, вирішуючи дисфункції у спілкуванні та поведінці” [51]. У свою чергу, за Байром М., навички взаємодії, що пов'язані із здатністю здобувати нові знання про іноземну культуру та декодингом повідомлення людини, з якою ведеться розмова – є однією з фундаментальних причин для розвитку культурної компетентності учнів середньої школи [51].

Підсумовуючи вищезгадані ідеї, ми вважаємо, що розвиток культурної компетентності учнів у середній школі стає дедалі актуальнішим з огляду на кілька ключових причин:

- Глобалізація та різноманіття – учні мають справу з глобалізованим світом, де існує багато вимушених або добровільних міжкультурних взаємодій, які можуть бути покращенні унаслідок розширення культурної компетентності.
- Підготовка до міжнародного співробітництва – учні повинні бути готові до роботи в міжнародних командних проєктах, де розуміння різних культур та мов стає одним із ключових факторів успіху.
- Сприяння толерантності та поваги – розвиток культурної компетентності розвиває в учнів почуття справедливості та відповідальності за свої дії. Унаслідок спостерігаємо нижчий рівень дискримінації та вищий рівень толерантності та поваги.
- Розвиток соціальних навичок – знання про культурні відмінності сприяє розвитку міжособистісних відносин, сприяючи формуванню соціальних навичок та емпатії.
- Підготовка до професійного життя – культурна компетентність унаслідок глобалізаційних процесів постає все важливішою в професійному світі, де робочі колективи стають більш різноманітними і культурно змішаними, тому наша відповідальність, як вчителів – не лише викладати навчальний матеріал, але і готувати учнів до дорослого життя, сповненого відповідальності.
- Адаптація до змін – культурна компетентність допомагає учням розвивати гнучкість і адаптивність, що є такими необхідними для успішного функціонування та комунікації у різних соціокультурних середовищах, особливо у тих країнах, мова яких вивчається. У нашому випадку – англійська мова, країни якої є осередками глобалізації.

- Збереження культурної спадщини: вивчення культурної компетенції допомагає учням краще розуміти і поважати свою власну культурну спадщину [див. про це 15, 16, 80].

Задля повноти висвітлення варто зазначити, що окрім первинних причин актуальності розвитку культурної компетентності учнів середньої школи, існують також вторинні – такі, що певним чином впливають на оволодіння учнями іноземною мовою.

Так, наприклад, Потапенко Н. (2014) в процесі свого дослідження виявила, що підвищення рівню культурної компетентності учнів сприяли одночасному підвищенню їх мотивації в результаті [35]. Тотожних висновків дійшов Ібрагім А. (2016) – розвиток культурної компетентності сприяє підвищенню мотивації та залученості в роботу учнів, як наслідок кращого розуміння релевантності та важливості інформації, що вивчається [63]. Ібрагім А. описав культурний інтелект як основний фактор підвищення мотивації та інтересу студентів до вивчення другої мови, країни, культура якої вивчається. Подібності та відмінності між двома культурами – рідною та іноземною – є ключем до того, щоб здобувачі освіти відчували себе ментально ближчими та більш прив'язаними до носіїв іноземної мови.

Враховуючи погляди інших дослідників, Білицька В. виокремлює чотири сфери культурної компетентності:

- 1) когнітивна (культурні норми, практики та правила особистості в різних культурних середовищах);
- 2) метакогнітивна (культурна свідомість особистості та її обізнаність у взаємодії з представниками іншого культурного походження);
- 3) мотиваційна (здібність людини спрямовувати увагу й енергію щодо культурних відмінностей");
- 4) поведінкова (здатність людини проявляти відповідні вербальні та невербальні дії у взаємодії з людьми іншого культурного походження" [3, с.18].

Виважуючи актуальність культурного інтелекту, І. Варнавська вважає, що культурна компетентність – це насамперед "інтегральна якість особистості". Вона оприявнюється у здатності і спроможності людини до "різноманітної діяльності" [7, с.64]. Проте, нам доволі імponує переконання Т. Заїки, яка наголошує, що нинішній гуманітарний та соціокультурний дискурси вимагають "нового розуміння сутності культурної компетентності" [20, с.262]. Її дослідження також засвідчило, що культурна компетентність постає інтегративною якістю особистості, згенерованою великою мірою саме освітою. "Завданням" CQ постає створення умов "для формування нової безконфліктної моделі соціокультурної взаємодії: від жорсткої опозиції Свій – Чужий до відкритої комунікації Свій Інший" [20, с.262]. Переконані, що усвідомлене прийняття інакшості чужого може формуватися у тому числі й на уроках зарубіжної літератури в середній школі, оскільки здобувачі освіти знайомляться з ментальністю та ідентичністю інших народів, зафіксованих у літературному тексті. Проте, інклюзивний аспект рецeпції таких явищ розкривається саме шляхом використання специфічної методологій (культурно-історичної школи та мультикультуралізму) та похідних від них методів навчання, розробку яких ми окреслимо у третьому розділі.

Підсумовуючи цей підрозділ нашої роботи, вищезгадані ідеї дослідників попередніх років підтверджують важливість розвитку культурної компетентності учнів середньої школі, покликаючись на первинні та вторинні причини.

1.3. Способи вимірювання культурної компетентності учнів середньої школи.

Одним з основних викликів цієї роботи є визначення способів вимірювання культурної компетентності учнів середньої школи. Йдеться про розробку способів проведення діагностувального етапу розвитку культурної компетентності.

Комплексність цієї задачі полягає у широкому розумінні культурної компетентності. Для цієї роботи, визначимо, що в широкому розумінні культурну компетентність ми поділяємо на складові, що передбачають наявність певних знань, а також складові, що передбачають наявність навичок.

Чеклист (див. ДОДАТОК А , ДОДАТОК Б), що профінансований урядом Канади та провінцією Британською Колумбією, запропоновано Мультикультурною Спілкою Великого Ванкувера [55] та адаптовано нами під концептуальну ідею нашої роботи. Цей питальник призначений для оцінки рівня культурної компетентності. Переваги даного чеклисту в контексті викладання англійської мови – його автономність. Учні здатні самостійно його заповнити у формі анкети та визначити свій рівень культурної компетентності. Після заповнення форми, респонденти підсумовують кількість своїх балів та визначають свій рівень культурної компетентності серед 4-х можливих.

Анкету структуровано на дві частини – знання, як компоненти культурної компетентності та навички. Чеклист постає серією тверджень щодо культурної компетентності, де респонденти повинні обрати один з чотирьох варіантів, підтримавши або заперечивши твердження: ніколи (1 бал), іноді, по ситуації (2 бали), доволі часто (3 бали), завжди (4 бали). Зрештою бали підсумовуються у число, що визначає загальний рівень культурного інтелекту. Також у такий спосіб можна визначити, на які компоненти культурної компетентності пробне навчання матиме найбільший ефект.

В опитувальнику представлено декілька ключових категорій знань, таких як цінність культурного різноманіття, знання себе (власна ідентичність), готовність ділитися своєю культурою, увага до зони дискомфорту, перевірка своїх припущень, виклики стереотипам, усвідомлення впливу культури на власні судження тощо. Діагностика також охоплює такі аспекти культурної компетентності, як здатність приймати невизначеність, допитливість, обізнаність у питаннях соціальної справедливості та розуміння себе, як індивідів. Чеклист допомагає визначити сильні сторони культурної

компетентності досліджуваних та зони для подальшого розвитку. Далі виведемо опишемо рівні розвитку культурної компетентності.

Низький рівень (28-40 балів)

На низькому рівні культурної компетентності виявляється обмежене розуміння та усвідомлення відмінностей між культурами. Особа може демонструвати упередження, стереотипи або неповагу до представників інших культурних груп. Вона може володіти лише базовими знаннями про різноманітні культурні практики та переконання, але не виявляє активного інтересу до їх вивчення або розвитку. Індивід може виявляти схильність до вирішення конфліктів агресивним або неухважним способом, не беручи до уваги ментальні і культурні особливості Іншого. Розвиток культурної компетентності на цьому рівні передбачає поглиблення знань про різноманітні культури, а також відкритість до розуміння і толерантності до відмінностей.

Середній рівень (40-75)

На середньому рівні культурної компетентності людина виявляє базове розуміння культурних відмінностей та інакшостей, прагне активніше вивчати та розвивати свої знання у цій сфері. Вона може виявляти певний ступінь толерантності та відкритості до інших культурних поглядів, але іноді її реакції можуть базуватися на стереотипах або неповних знаннях. Особа може демонструвати певний інтерес до вивчення культурних аспектів та готовність до спілкування з представниками інших культур, але їй може бракувати досвіду або впевненості у власних навичках. На цьому рівні розвиток культурної компетентності передбачає активне читання світової літератури, участь у культурних подіях, самостійне вивчення специфіки культур інших народів, а також відкритість до змін у власних поглядах та переконаннях.

Високий рівень (75-95)

На високому рівні культурної компетентності індивід володіє розвиненими знаннями, навичками та усвідомленням інакшості між різними ментальностями і культурами. Індивід виявляє високу толерантність та

відкритість до різних культурних практик і переконань, а також вміє ефективно взаємодіяти з представниками різних культурних груп. Особа може адаптувати свої дії та комунікацію до різних культурних контекстів, проявляючи емпатію та повагу до інших. Вона активно залучається до міжкультурних взаємодій та навчання, постійно розвиваючи свою культурну компетентність, виконує функцію культурного посередника чи лідера.

Рівень високої професійної культурної компетентності (95-112 балів)

На рівні високої професійної культурної компетентності людина постає експертом у сфері міжкультурних взаємодій та має глибоке розуміння різноманітності культур. Вона здатна ефективно керувати складними ситуаціями, пов'язаними з культурними різницями, і впливати на позитивний результат. Особа може виступати в ролі консультанта з питань міжкультурної комунікації або культурного розвитку, а також виконувати роль наставника для інших, що прагнуть покращити свою культурну компетентність. Вона постійно вдосконалює свої знання та володіє високим рівнем культурного інтелекту.

Ми визначаємо наступні переваги даного методу діагностики рівня культурної компетентності, як:

- Анонімність проведення опитування, що стимулює чесність учасників.
- Оцінка широкого спектру культурної компетентності учасника.
- Оцінка як знань, так і практичних навичок респондентів.

Розуміючи недоліки цього методу оцінювання культурної компетентності, варто зазначити, що, попри всі його переваги, метод діагностики може містити певні неточності, а результати тестування залежати від суб'єктивного сприйняття учасника.

Висновки до Розділу 1

Культурна компетентність, як важливий аспект розвитку особистості, набуває все більшої актуальності в сучасному світі. Розуміння та володіння культурною компетентністю дозволяють індивідуумам ефективно взаємодіяти з різноманітними культурними групами, розширюючи свій світогляд та сприяючи

побудові гармонійних міжкультурних відносин. Динаміка культурної компетентності включає постійний процес самовдосконалення, активного вивчення культурних аспектів та свідомого підходу до взаємодії з іншими культурами.

У середній школі, як важливому етапі формування особистості, розвиток культурної компетентності має вагоме значення. Учні старших класів перебувають на перехресті розуміння власної ідентичності та відкриття для різноманіття світу. Відповідно, акцент на розвиток культурної компетентності у шкільному середовищі сприяє формуванню толерантного та відкритого ставлення до інакшостей, відмінностей, різноманіття, сприяючи гармонійному соціальному розвитку учнів. Більш того, розвиток культурної компетентності мотивує та залучає учнів до посиленого вивчення іноземної мови та англійської літератури, а унаслідок – вдосконалення навичок власної культурної ідентичності та наближення до розуміння ментальності іншомовної культури.

Фрагменти цього розділу були апробовані нами у наступних наукових публікаціях:

1. Гургіш А. Актуальність розвитку культурної компетенції у середній школі. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (16–18 квітня 2024 року). Факультет іноземних мов. – Чернівці: Чернівець. нац. унт ім. Ю. Федьковича, 2024. С.104–105. <https://www.chnu.edu.ua/nauka/studentu/studentska-naukova-konferentsiia/arkhiv-studentskykh-konferentsii-chnu/>
2. Гургіш А., Тичініна А. Актуальність розвитку культурної компетенції на уроках англійської мови в середній школі. "Платон мені друг, але істина дорожча": теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук : зб. матеріалів II Міжнародної молодіжної конференції (1 березня 2024 року, м. Чернівці), 2024. С.215–216. <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10431>
3. Tychinina A., Hurhish A. Prospects of using Cultural-historical and Multicultural Approaches for the Formation of cultural competence in foreign Literature Lessons in Secondary School. Moderní aspekty vědy: XLIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. pp. 125–136. DOI 10.52058/49-2024 <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10810>

РОЗДІЛ 2.

АНГЛОМОВНА ФАНТАСТИЧНА ПРОЗА ЯК РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Попередні зауваження. Цей розділ кваліфікаційної роботи присвячено літературній теорії у розрізі методики викладання зарубіжної літератури. Він концептуалізує жанрові характеристики англomовної фантастичної прози, історії її становлення та культурологічний вплив. Детальніше розглядається поетика оповідання Ніла Геймана “Кораліна”, що, як інструмент розвитку культурної компетентності учнів, є об’єктом нашого дослідження. Фокус розділу націлено на специфіку використання фантастичної повісті “Кораліна” для розвитку культурної компетентності.

2.1. Жанрові параметри фантастичної повісті у контексті англomовної літератури

Задля розширення теоретико-літературного контексту нашого практичного дослідження ми вважаємо за доцільне окреслити, із якими літературними текстами ми працюємо, яка їхня історія, жанрові параметри, тощо. Це необхідно для розуміння, як той чи інший літературний текст використовувати на уроках англійської мови та англomовної літератури для підвищення рівня культурної обізнаності учнів та їхнього культурного інтелекту.

Отже, розпочнемо з категорії жанру. Протягом розвитку літературознавчої науки багато дослідників, від Аристотеля до Ж.Шеффера, інтерпретували жанр у свій спосіб з відмінними акцентами. Сучасне літературознавство виробило різні підходи до визначення поняття “жанр”, його категорій, структурного наповнення. Зокрема, Н. Бернадська у своїй роботі визначає “жанр”, як художнє ціле, в якому взаємодіють домінантні (більш-менш постійний набір ознак, які охоплюють різні рівні твору – від тематичного до сюжетно-композиційного та мовного) й змінні ознаки (система гнучких і рухливих варіативних елементів структури) [2]. Тобто, за її визначенням ми можемо трактувати поняття жанр не

як стійке явище, а як динамічне, рухливе, здатне до змін. У свою чергу znana українська дослідниця Копистянська Н. окреслює власну концепцію систематизації основ жанру. Дослідниця виділяє чотири жанрові сфери: абстрактну, історичну, конкретно-національну, індивідуальну. Ці кластери формуються на базисі інтересів автора, світовідчуття, почуттів, внутрішнього світу, епохи та суспільства, в якому жив автор, зв'язків літератури з іншими видами мистецтва та естетичних переконань автора. Ці процеси перебувають у постійному розвитку, що і робить жанрові категорії динамічними, здатними до зміни [25].

Розуміючи те, що явище жанру є рухливим, гнучким, в літературному науковому дискурсі розглядаємо декілька видів жанрових трансформацій. Першою з них є жанрова еволюція – видозміни давнього, традиційного, чистого жанру, який під впливом багатовікового розвитку відходить від своєї канонічної (аристотелівської) схеми, набуваючи нових жанрових прикмет, зберігаючи при цьому автентичне жанрове обличчя у цілому. Таким чином, жанр отримує певні видозміни, але зберігає найголовніші свої компоненти [9].

Другий тип жанрових трансформацій – конверсія. Одним з прикладів жанрової конверсії є конверсія літературного твору в кінотекст чи сценарій фільму [9].

Третій тип жанрової трансформації – жанрова конвергенція. Йдеться про процес, при якому два або більше жанрів об'єднуються або переплітаються, створюючи новий, гібридний жанр, що поєднує елементи кожного з них. Такий процес відбувається як у літературі, так і в інших видах мистецтва [9]. Таким чином, конвергенція спричиняє поєднання жанрів. Наприклад, комбінація наукової фантастики та детективу створює науково-фантастичний детектив.

Сутність четвертого типу трансформації, жанрової дифузії, полягає у взаємопроникненні, взаємодоповненні, взаємозаміні елементів різних, нерідко полярних жанрів [9]. На відміну від жанрової конвергенції, де створюється новий гібридний жанр, жанрова дифузія описує проникнення характеристик

одного жанру в інший, зберігаючи основну структуру і принципи кожного жанру. Передаючи це іншими словами, жанрова дифузія тим і відрізняється від конвергенції, що це не злиття, а скоріше взаємообмін, взаємодія, коли жанри можуть збагачуватися рисами один одного [9].

Наголосимо, що викладання зарубіжної літератури в середній школі, спрямоване на усвідомлення жанрової специфіки тексту, потребує використання різних методів, які залучають учнів до активної роботи з текстом, зокрема порівняльно-аналітичний метод, проблемно-пошуковий метод, інтерактивне читання, метод контекстного аналізу, метод проєктів, інсценування або уявна дискусія, візуалізація жанрових рис, ігрові технології навчання.

В яких літературних кордонах існує жанр фантастичної повісті? Відомий факт, що в літературі існує чотири роди – лірика, епос, драма та ліро-епос. Сам же розподіл на роди відбувався на різних історичних етапах розвитку літератури за підставі певних ознак. Так, Аристотель визначав роди з поглядів способу наслідування дійсності [1]. Шиллер Ф. та Шелінг Ф. визначали роди за типами вмісту. Так, епос за ними – це об'єктивний жанр, що зображує події зовнішнього світу. Лірика – суб'єктивний жанр, мета якого зобразити внутрішній світ та почуття автора. Драма – синтез об'єктивного і суб'єктивного, поєднання дії та внутрішніх переживань персонажа [46]. Гелель Г. визначає роди за категоріями гносеології. Іншими словами, основними гносеологічними категоріями у філософії є: знання, свідомість, істина, явище, сутність, суб'єкт, об'єкт, чуттєве, раціональне, віра, інтуїція [36]. Схожим чином Гегель Г. зображує лірику, як суб'єктивний опис внутрішніх почуттів автора, епос описує як об'єктивний жанр, що описує реальні події зовнішнього світу, а драму – як об'єктивну та суб'єктивну, поєднання лірики та епосу [13].

До якого з родів варто відносимо фантастичну повість? Епос – рід літератури, в основні якого лежить розповідь про об'єктивні події. У епосі письменник виступає аналітиком, дослідником дійсності, що з'ясовує причини, чому ті чи інші персонажі вчинили певним чином у творі. У контексті епічної

літератури, виокремлюють малі (новела, оповідання, нарис, фейлетон, памфлет, міф, легенда, притча, казка), середні (повість) та великі (роман, епопея, роман-епопея) жанри [42]. Отже, фантастична повість належить до епосу, а точніше презентує кластер середнього епічного жанру.

Перейдемо до поняття фантастичної повісті. Зазвичай цей жанр тлумачать як "значний за обсягом епічний твір, в якому ставляться серйозні, важливі морально-етичні, соціально-психологічні, філософські проблеми переважно сучасного для автора життя" [32]. Повість – це епічний твір середньої форми. Цей жанр займає певне проміжне місце між романом та оповіданням. В основі повісті лежить один-два конфлікти, кілька подій, проста фабула та сюжетна структура, відносно проста композиція та повільний розвиток подій [43]. Існує навіть думка, що наратив повісті є доволі ліричним, близьким до музики. У давні часи повістю називалися твори, у яких щось розповідалося – літописи. Типовими жанрами повісті ж виступають: історична, соціально-побутова, історико-біографічна, фантастична, детективна.

З огляду на контекст нашого дослідження, варто акцентувати, що фантастична повість – це повість, в якій наявні фантастичні, нереальні компоненти. Цими елементами можуть виступати наративи незвичайних подій; персоналізація фікційних істот – персонажі наукової фантастики, жахів, фентезі, магічного реалізму тощо. А перед автором стоїть ціль створити детальний та переконливий фантастичний світ, який читач може відтворити у своїй уяві. Фантастична повість може досліджувати теми, пов'язані з людською природою, соціальними питаннями, моральними дилемами або метафізичними питаннями через призму фікційних наративів.

Важливим для опису в нашій роботі є опис фантастики як метажанру. Ця термінологічна одиниця увійшла в науковий обіг відносно недавно (приблизно наприкінці 70-х – на початку 80-х років XX ст.) [29]. Метажанр – це узагальне поняття жанру, яке охоплює кілька жанрів, об'єднаних спільними рисами, темами, наративами чи наративними стратегіями. Метажанр може включати

ширші категорії або об'єднувати жанри, які мають схожі ідеї або підходи. Наприклад, фантастика є метажанром, який включає жанри наукової фантастики, фентезі, альтернативної історії, кіберпанку та ін. В цьому і полягає основна різниця жанру та метажанру. Жанр – конкретна категорія опису літературного твору, де “фантастична повість” постає жанром. А сам термін “фантастика” функціонує в науковому дискурсі як метажанр і уміщує значно вужчі генологічні категорії [3]. З моменту появи першої метажанрової підгрупи (власне фантастика) фантастичне стало змістовною і формальною основою існування концептуальної фантастики, і, крім того, для багатьох літературознавців воно стало особливим виразником художнього бачення для багатьох літературних напрямів [38].

У сьогоденні поняттям "фантастика" зазвичай називають такі літературні та не тільки твори, що змальовують неральні події, видаючи їх за реальні. Еволюція фантастичного, у такому разі, постає іманентним процесом, оскільки окреслені в уяві форми людського фантазування мають тенденцію до подальшої реалізації, врешті-решт переходячи у статус звичайного, реального та буденного [28].

Фантастична література, як правило, спрямована саме на пошук відповідей на питання про глобальні аспекти онтології та аксіології людини і цивілізації в цілому. Спроби автора відповісти на актуальні питання спонукали до оновлення жанрового формату. Останній може продовжувати розвиватися і генерувати нові творчі зразки. У літературі ця ідея позначає еволюцію жанру як взаємодію (або інтеграцію) можливих паралельних чи вигаданих світів, як нашарування багатьох хронотопів або як феномен інтертекстуальності та інтермедіальності [56].

Протягом багатьох років фантастична література привертала увагу наукової критики, присвяченої висвітленню фантастичних творів так само, як і критичний аналіз класичних і канонічних літературних зразків [47]. Одним із найцікавіших аспектів фантастичної літератури є те, що вона ставить "великі"

питання життя, заохочуючи здобувачів освіти досліджувати такі теми, як природа добра і зла, універсальна мораль, загробне життя, героїзм і риси характеру, розглядає роль особистості в суспільстві та важливість культурного розмаїття [68].

Витоки фантастичної літератури можна простежити у давній міфології, яка, як основна мета, пояснювала онтологію природних стихій. Наприклад, існує міф про Прометея, якому стало шкода простих смертних на землі, і він подарував їм вогонь. Зевс покарав його, прив'язавши до гори Каусас, де протягом 30 000 років орел щодня налітає на нього і виїдає його печінку. Міф про Прометея вивчається на уроках зарубіжної літератури учнями 6 класу.

Відтак, наприклад, Беовульф (близько 700 р.) – найдавніша збережена англослов'янська епічна поема, що дійшла до нас. Цей твір поєднує у собі елементи фантастики, такі як відьми, дракони та монстри [58].

Англослов'янська фантастика також генетично походить з артуріани – легенди, історії про короля Артура та їх художні обробки. У свою чергу образ короля Артур має коріння в кельтській міфології та фольклорі, але відображає специфічну британську концепцію "The Matter of Britain", що означає "питання Британії" або "сутність Британії". У центрі цього циклу – легендарний король Артур і його лицарі Круглого столу. Легенди про Артура є одними з витоків жанру англійського фентезі [11].

В. Шекспір у п'єсі "Сон літньої ночі" (бл. 1595 р.) моделює фікційний світ фей. 1726 р. Дж. Свіфт написав "Мандри Гуллівера" – соціальну сатиру, що складається з чотирьох частин, кожна з яких розгортається у хронотопі власного фантастичного світу [62].

У тому ж історичному контексті розглядаємо твір Мері Шеллі "Франкенштейн, або Сучасний Прометей" (1818), у якому англійська авторка зробила важливий крок у розвитку наукової фантастики. Шеллі створила повість, що розкриває етичні наслідки наукових відкриттів. Оксень Н. з цього приводу зауважує: "У романі "Франкенштейн" не залишені без уваги ні успіхи

англійської науки – хімії і природознавства, ні пристрасть людини до відкриття і перетворення світу. Але для Мері Шеллі ці прагнення означали, передусім, відповідальність вченого за його створіння, і нещастя, які спричиняє наука заради науки, без морального змісту” [33]. Отже, Дж.Свіфта та М.Шеллі ми можемо вважати представниками раннього етапу розвитку фантастичної повісті, що відбувався у XVIII та на початку XIX ст.

У Вікторіанську епоху Едгар Аллан По зробив значний внесок у розвиток фантастичної літератури. Короткі оповідки По часто були насичені елементами фантастики. А його внесок в роботі Болдвіна (1918) описується таким чином: “Винахід короткого оповідання, а особливо детективного оповідання – ще один результат творчості По. У цьому випадку, саме у Франції вперше усвідомили цінність його винаходу вперше усвідомили” [78]. Так само, як і Г.Веллс із “Машиною часу” (1895) та “Невидимцем” (1897), вважається одним із засновників фантастики – його твори репрезентують соціальні та етичні теми через фантастичні сюжети.

На початку XX ст., чималий вплив на розвиток фантастичних сюжетів мав А.К.Дойл. Так, наприклад, його твір “Загублений світ” (1912) є ще одним зразком пригодницької наукової фантастики, що демонструє, як наукові відкриття впливають на людей та моральні цінності. Творчість цих авторів аналізується у програмі зарубіжної літератури 7 класу.

Одним з представників Золотої епохи фантастики можна вважати Р. Бредбері, що вводив психологічні та соціальні теми у контекст фантастичних сюжетів. Йдеться передусім про “Марсіанські хроніки” (1950), “451 градус за Фаренгейтом” (1953), “Кульбабове вино” (1957) та ін. У шкільному курсі з зарубіжної літератури (у програмі 6 класу) розглядається його “інтермедіальне», “екфрастичне» оповідання “Усмішка” (1952).

У контексті сучасного літературного процесу варто акцентувати творчість Ніла Геймана “Кораліна” (2002), що поєднує фантастичні події, жахи, магічний

реалізм із елементами дитячої казки. У шкільному курсі зарубіжної літератури цей текст розглядається у 10 класі.

Прослідковуючи ці тенденції в розвитку фантастичного метажанру, можна зробити висновок, що жанр фантастичної повісті в англomовній літературі пройшов довгий шлях від казкових міфів та легенд, до фантастичних повістей, що досліджують глибокі філософські, психологічні та соціальні теми.

Спираючись на ключові праці з методики викладання зарубіжної літератури (Грицак Н., Ісаєва О., Ковбасенко Ю., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Мірошніченко Л., Смагіна Т., Удовиченко Л., Штейнбук Ф.), вважаємо, що варто виокремити методи інтеграції жанрової специфіки в розвиток культурної компетентності:

1. Порівняльний (компаративний) аналіз (вивчення фантастичних сюжетів у різних культурах).
2. Культурно-історичний підхід (дослідження реального історичного чи культурного контексту, що вплинув на створення тексту).
3. Інтерактивні методи (створення учнями власних фантастичних історій із урахуванням полікультурних особливостей сучасного світу).
4. Рольові ігри (перевтілення в персонажів для глибшого розуміння їхніх мотивацій).

2.2. Поетика повісті Ніла Геймана “Кораліна” у контексті методики викладання

Ніл Гейман написав фантастичну повість з елементами жахів та магічного реалізму “Кораліна” ("Coraline"), що була видана у 2002 році. Як визнаний зразок фантастичної прози, текст отримав низку знакових нагород, зокрема Премію Г'юго за найкращий роман для дітей (2003), Премію Неб'юла за найкращий роман (2003), Британську премію фентезі за найкращий роман (2003). Повість отримала такий рівень визнання, що її було адаптовано у багато інших мистецьких форм, такі як мультфільм, комікс та театральні постановки.

"Кораліна" – казково-містична історія для дітей, хоча й насичена "дорослими" темами, які ми будемо окреслювати у цьому розділі. Головна героїня твору, досить молода дівчина, Кораліна Джонс, переїжджає з сім'єю у старий будинок, що поділений на кілька квартир. Кораліна постає перед читачами, як дівчинка з авантюрним духом, адже за прибуття в нову домівку, вона постійно шукає спосіб себе розважити. Отже, блукає по новому будинку, шукає пригоди, та дістає батьків із тим, як їй нудно.

Вивчаючи будинок, одного разу, виявляє двері, що ведуть у стіну. Одного разу, ці двері перетворюються на прохід до паралельного світу, який спочатку здається Кораліні симулятивною копією її власного. У цьому іншому світі живуть "Інші Батьки", які виглядають майже як її справжні батьки, але з гудзиками замість очей. "Інша Мати" намагається зробити все, щоб Кораліна залишилася в цьому світі назавжди, але Кораліна швидко розуміє, що все не так просто і безпечно, як здається. На початку подорожі по фікційному світі, Кораліні він здається ідеальним, так само, як й її нові батьки. На початку історії Кораліна навіть не здогадується до яких жахів її хоче примусити її інша сім'я.

Твір Ніла Геймана "Кораліна" проблематизує теми сміливості і мужності (протягом сюжету, Кораліна стикається зі своїми страхами та переборює їх, щоб врятувати своїх батьків та саму себе), сім'ї (акцентує важливість сімейних зв'язків, навіть коли сімейні стосунки здаються неідеальними та складними), власної ідентичності (протягом сюжету Кораліна намагається знайти своє місце у світі та зрозуміти, ким вона є), поваги до постаті Іншого.

Чимало літературознавчих розвідок було проведено стосовно "Кораліни" Ніла Геймана. Так, наприклад, О. Ковтун на прикладі "Кораліни" вивчає способи відтворення специфічного хронотопу літератури жахів. Таке дослідження є досить актуальним, враховуючи важливість хронотопу, як сюжетного елементу – це організаційний центр усіх сюжетних подій історії. За аналізом Ковтун, Ніл Гейман використовує наступні елементи для відображення специфічного хронотопу своєї історії: 1) топос замку, будинку; описи інтер'єру,

екстер'єру; 2) пейзажні описи; 3) нагромадження темпоральних індикаторів [34]. Топос та інтер'єр відіграють ключову роль у поетиці тексту Ніла Геймана. Особливо показовим у “Кораліні” є епізод, коли Інша Мати намагається заманити головну героїню, створюючи світ кращий за її справжній світ. Сам же опис топосу починає змінюватися, як тільки поведінка Кораліни перестає влаштовувати Іншу Матір. Як результат, й Інший Світ почав змінюватися відповідно з агресивними настроями персонажа-антагоніста.

Шевченко І.С. проаналізував стилістичні фігури у повісті та анімаційному фільмі. Це був порівняльний аналіз, проте дуже збагачений на розкриття стилістичних засобів мови, що були використані у повісті. Науковець відзначає, що при першій зустрічі Кораліни і Іншої Матері, перша одразу помічає очі антагоністки, що у мові оригіналу зазначається алітерацією (“*big black buttons*”), крім того образ Іншої Матері використовував досить клішоване порівняння (“*Only her skin, white as a paper*”) [45]. Цікаво використовуються стилістичні художні засоби в іншому ключовому епізоді історії – зустрічі з загубленими душами, що жили у період Середньовіччя, про що свідчить використання архаїчних займенників [60], [45].

“Кораліну” Ніла Геймана також вивчали у сфері гендерних питань та питань материнства. Актуальність такого вектора беззаперечна, адже стосунки дитини і батьків виступає однією з центральних тем “Кораліни”. До того ж, роль материнства чітко описується ставленням головної героїні до своєї сім'ї. У свідомості Кораліни існують обов'язки, які вона накладає на свою матір, що не може повністю задовільнити психологічні потреби юної дівчини, і які може чудово задовільнити Інша Матір.

Одним з гендерних досліджень фантастичної повісті Геймана є робота А. Марпаунг (2023). У статті розглядається зображення материнства як у романі, так і в екранізації, досліджується, як жах жіночої готики та елементи фентезі використовуються для переосмислення материнства і розхитування традиційних гендерних ролей. Результати дослідження Марпаунг

продемонстрували, що “Кораліна” через сюжетні елементи кидає виклик стереотипам та уявленням про материнську жертвність і співчуття, зображуючи материнство як складний досвід. “Кораліна” пропонує погляд на жіночу готику і материнство, який протистоїть традиційним гендерним очікуванням і сприяє ширшому баченню репрезентації материнства в масовій культурі [72].

П. Кінайанг провів літературний аналіз повісті, де порівняв стилі материнства справжньої мами Кораліни та Іншої Матері. Дослідник надає докази діалогів обох персонажів і того, як вони діють, щоб підсилити характеристику. Відтак наводиться класифікація батьківських стилів виховання і комунікації. Справжня мати має авторитетний і недбалий батьківський стиль. Інша мати, з іншого боку, має авторитетне виховання [66]. Марпаунг доводить те, що “Кораліна” переосмислює стереотипи пов’язані з материнством. Типовий (стереотипізований) образ матері у суспільстві і в мистецтві – жінка, що любить свою дитину, кладе її в центр свого буття та постійно занята домашніми справами. У “Кораліні” Геймана справжня матір постає перед нами як авторитарна та зайнята жінка, що працює. Вона часто відволікається на свою роботу і, здається, не звертає уваги на потреби Кораліни. Вона здається відстороненою і відчуженою, нездатною надати емоційну підтримку і увагу, яких Кораліна прагне [72]. На відміну від справжньої матері, Інша Матір спочатку постає як ідеальне переосмислення справжньої матері Кораліни. Вона задовольняє усі психологічні потреби дитини, проте пізніше її справжня природа розкривається. Кораліна-персонаж (а разом з нею і читач) вбачають у ній маніпулятивну, власницьку, контролюючу і вимогливу [74].

Розглядаючи ці два протиставлені образи через призму довгострокових результатів їхніх стилів материнства, ми хочемо зробити висновок, що хоча справжня матір Кораліни зайнята і не завжди приділяє їй достатньо уваги, є справжнім прикладом безкорисливої любові та турботи, у той час, як Інша

Матір у паралельному світі спочатку здається ідеальною матір'ю, але її істинні наміри швидко стають зрозумілими.

Ніл Гейман дидактично розкриває низку морально-етичних тем через образ Іншої Матері. Він застерігає читача від небезпеки ілюзії, чим і була Інша Матір першу половину сюжету. Інша Мати створює оманливе середовище, де все здається ідеальним, але за цим криється небезпека. Вона прагне затримати Кораліну в паралельному світі і перетворити її на свого в'язня, символізуючи токсичну та егоїстичну любов, жертвами якої стає так багато молодих людей. Контраст між справжньою матір'ю та "Іншою Матір'ю" допомагає Кораліні усвідомити цінність любові та турботи. Саме тому фантастична повість "Кораліна" задовольняє виховну і просвітницьку функцію мистецтва.

На нашу думку, Іншу Матір варто аналізувати й на метафоричному рівні. Цей художній образ – метафора невдоволення дітей недоліками своїх батьків. Через цей контраст Гейман досліджує складні емоції дітей щодо батьків та ідеалізованих образів материнства й батьківства. Гейман переконливо стверджує, що ідеальні батьки, як і діти, неможливі, і, що аргументовано, непотрібні. Таким чином, за логікою сюжету, розвитку зазнає і сама Кораліна. Завдяки досвіду, пережитому у іншому світі, дівчинка психологічно дорослішає і вчиться цінувати своїх справжніх батьків, приймати їх з їхніми недоліками.

Одне з нещодавніх досліджень Аззахри Н. (2023) розкрило важливість такого образу, як чорний кіт у повісті "Кораліна". У його дослідженні кіт аналізується, як персонаж з моральною недосконалістю в дитячій літературі: "Зовнішність кота в "Кораліні" незвичайна; його поведінка трохи сумнівна для доброго персонажа, але кіт занадто хороший, щоб бути поганим чи злим персонажем" [71]. Такі персонажі постають важливими для дитячої літератури, адже вони допомагають молодим читачам розвивати певні цінності, наприклад розвиток критичного мислення, емпатії, прийняття себе, розуміння неоднозначності, реалістичних моделей поведінки – не існує нічого ідеального і необхідно приймати реальність і себе з усіма недоліками. Більш того, морально

неоднозначні персонажі роблять історії більш реалістичними та захоплюючими, готуючи молодих читачів до складнощів фактуального світу.

Існує низка досліджень, що обговорює теми сміливості та героїзму в “Кораліні” Ніла Геймана. Так, наприклад, дослідження Шаран’я Д. Г. (2024) розкриває модель пригод Кораліни, як класичного героя, що проходить три сюжетні етапи своєї авантюри [77].

- 1) Персонаж вирушає зі світу буденності у сферу надприродного дива.
- 2) Зустрічається з казковими, чарівними, надприродними силами і здобуває вирішальну перемогу.
- 3) Герой повертається з цієї таємничої пригоди з силою дарувати блага своїм ближнім [77].

2.3. Специфіка використання фантастичної повісті для розвитку культурної компетентності.

У цьому підрозділі ми окреслимо потенціал “Кораліни” для розвитку культурної компетентності. Розглядатимемо за декількома критеріями, враховуючи те, що учні будуть вивчати твір у мові оригіналу, адже ми його використовуватимемо на уроках англійської мови та англomовної літератури з учнями 11 класів Чернівецького ліцею №9. Критеріями вибору “Кораліни” постали такі:

- 1) Рівень англійської мови, посильний учням 11 класів.
- 2) “Кораліна” багата на моральні, етично-соціальні теми, що є релевантними до життя школярів та дотичні до розкриття культурної компетентності.

Почнемо з рівня англійської мови. Фантастична повість “Кораліна” Ніла Геймана, за міжнародною класифікацією CEFR відповідає рівню B1 [52]. За українським стандартом повної середньої освіти, рівень володіння англійською мовою 11-класників як раз відповідає рівню цього твору [17].

Повість “Кораліна” артикулює навколо себе низку тем, що є дотичними життя підлітків та юнаків, що ми детально представили у підрозділі 2.2. Цей зразок англomовної фантастичної прози багатий на морально-етичні теми, які можуть збагатити світоглядний багаж та культурну компетентність учнів. Такими морально-етичними темами є:

- 1) Вибір між реальністю та ілюзією (складний вибір Кораліни між ідеальним світом ілюзій чи поверненням у реальний світ зі своїми недоліками).
- 2) Свобода та контроль стосовно інших людей (спроби Іншої Матері заманити Кораліну під свій контроль).
- 3) Відповідальність і мужність (велика мужність та відповідальність головної героїні повісті незважаючи на свій молодий вік).
- 4) Справжні та фальшиві стосунки (відносини між Кораліною і її "іншою матір'ю" є алегорією фальшивої любові та маніпуляції. "Інша мати" пропонує Кораліні любов і турботу, але тільки для того, щоб захопити її в своїй пастці).
- 5) Цінність сім'ї та справжніх стосунків (усвідомлення значущості справжніх, хоч і дещо недосконалих сімейних стосунків).
- 6) Боротьба зі страхом та самопізнання (відкриття Кораліною свого справжнього потенціалу та самостійності).
- 7) Проблема спокуси (Етична дилема, що пов'язана з легкими шляхами та обіцянками швидкого задоволення, часто за високою ціною. Спокуса вступає в конфлікт з моральними принципами, адже заради цього можна втратити щось набагато важливіше – власну свободу і самостійність).
- 8) Зло під маскою добра (прихованість справжньої темної натури Іншої Матері, що ховається за ілюзіями ідеального світу).
- 9) Моральна неоднозначність (Чорний кіт, що допомагає Кораліні протягом історії, є морально неоднозначним персонажем. Наявність подібних персонажів розвиває критичне мислення читачів).

- 10) Сила у співпраці та підтримці інших (Кораліна отримує допомогу від kota, привидів дітей та навіть від деяких предметів. Це підкреслює важливість взаємодопомоги та підтримки, що є ключовим етичним уроком про силу співпраці).
- 11) Переосмислення стереотипів щодо материнства та гендерна рівність (Нестандартний материнський образ, феміністичні мотиви історії, сильні жіночі персонажі).

Щоправда існують і певні обмеження: хоча за стандартом освіти в учнів 11 класу вже має бути наявний рівень B1, ми не можемо односторонньо стверджувати, що в двох класах (27 та 29 осіб) усі його мають (експериментальна група - 27 людей, контрольна група - 29 людей). Тому, при використанні текстів існуватиме потреба використовувати техніки скафолдингу для спрощення завдання деяким студентам.

Іншим обмеженням використання “Кораліни”, як і великої кількості літературних творів є ускладнене використання фрагментів тексту поза межами цілого твору. Причиною тому є наскрізність тем “Кораліни”. Морально-етичні теми, що розвинуті у творі, пролонгуються через увесь текст, розвиваються, досягають своєї кульмінації та розв’язки. Тому використання уривків може спричинити логічні помилки при обговоренні цих моральних тем та порушених проблем. Наприклад, порушення проблеми стереотипів, що існують навколо материнства, не є повністю вираженим в одному фрагменті, а є однією з наскрізних тем твору. Саме тому учням слід прочитати його у повному обсязі. Це не є проблематичним, адже Кораліна – невеликий за обсягом твір.

Очевидним є той факт, що освітня програма із зарубіжної літератури включає вивчення “Кораліни” учнями у 10 класі. Проте варто навести суттєвий аргумент, що у 10 класі твір читався українською мовою і не отримує потрібного заглиблення для розвитку певних ідей, важливих для реалізації культурної компетентності.

У нашому випадку, твір читатиметься мовою оригіналу. Навіть якщо учні читали його раніше, це не завадить їм практикувати навички розуміння письмових текстів та морально розвиватись, насичуючись раніше згаданими темами. Більше того, літературна класика сучасної фантастики, якою стала "Кораліна", має потенціал до повторного читання – так званої реінтерпретації. Як правило, літературний твір подібного рівня не втрачає своєї цінності після першого прочитання, особливо в межах лаконічного навчального плану.

Апробацію цього твору, як ресурсу для розвитку культурної компетентності, ми здійснюємо на базі проходження педагогічної практики у Чернівецькому ліцеї №9. Пробне навчання проведено з двома 11 класами (експериментальна група у 2023 році та контрольна група у 2024 році). Загальна кількість досліджуваних – 65 учнів 11 класу. Пробне навчання проводилось у межах спецкурсу з англomовної літератури "Американська література", автором якого є вчитель англійської мови та країнознавства Василович Лариса Семенівна. Існування такого авторського курсу дозволило нам із допомогою вчителя ініціювати внесення "Кораліни" Ніла Геймана в навчальний план 11 класу та провести пробне навчання.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі дослідження було проаналізовано жанрові параметри англomовної фантастичної прози та її потенціал для розвитку культурної компетентності. Особлива увага приділена фантастичній повісті як окремому жанру в англomовній літературі, що поєднує елементи реальності та вигадки, що дозволяє створити глибокий символізм та алегоричність. Описано поняття метажанру "фантастики" як вищого рівня узагальнення групи жанрів фантастичної літератури. Описано класифікацію жанрових трансформацій, серед таких: жанрова конвергенція, конверсія, дифузія та еволюція. Особливий фокус було приділено фантастичній повісті "Кораліна" Ніла Геймана, яка багата

на символізм, неоднозначних персонажів та моральні дилеми. Вищезазначена фантастична повість постає текстом, що може бути використаним для розвитку культурної компетентності.

У процесі аналізу поетики "Кораліни" було висвітлено ключові аспекти фантастичної повісті, які можуть бути використані для розвитку культурної компетентності, зокрема через символіку, інтертекстуальні зв'язки та морально-етичні дилеми.

Фрагменти цього розділу були апробовані нами у наступних наукових публікаціях:

1. Гургіш А. Актуальність розвитку культурної компетенції у середній школі. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (16–18 квітня 2024 року). Факультет іноземних мов. – Чернівці: Чернівець. нац. унт ім. Ю. Федьковича, 2024. С.104–105. <https://www.chnu.edu.ua/nauka/studentu/studentska-naukova-konferentsiia/arkhiv-studentskykh-konferentsii-chnu/>
2. Гургіш А., Тичініна А. Актуальність розвитку культурної компетенції на уроках англійської мови в середній школі. "Платон мені друг, але істина дорожча": теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук : зб. матеріалів II Міжнародної молодіжної конференції (1 березня 2024 року, м. Чернівці), 2024. С.215-216. <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10431>
3. Tychinina A., Hurhish A. Prospects of using Cultural-historical and Multicultural Approaches for the Formation of cultural competence in foreign Literature Lessons in Secondary School. Moderní aspekty vědy: XLIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. pp. 125-136. DOI 10.52058/49-2024 <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10810>

РОЗДІЛ 3.

ВИКОРИСТАННЯ ФАНТАСТИЧНОЇ ПРОЗИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА АНГЛОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Вступні зауваження. Останній розділ нашої роботи присвячено практичному застосуванню літературного твору “Кораліна” для розвитку культурної компетентності. Морально-етичні інтенції цієї фантастичної повісті можуть мати позитивний вплив на розвиток компонентів культурної компетентності. Аналіз результатів буде відбуватись способом порівняння отриманих даних із вихідними. У роботі буде описано план-використання літературного тексту для підвищення культурної компетентності учнів 11 класів.

3.1. Констатувальний експеримент і діагностичний етап.

Метою пробного навчання була розробка та перевірка методичної системи використання англomовних літературних творів для розвитку культурної компетентності учнів 11 класів. Відповідно до мети нашого дослідження, були поставлені наступні цілі цього пробного навчання:

- На підставі теоретичного обґрунтування зафіксувати проблему недостатньої культурної компетентності і розробити попередній експериментальний зріз для визначення актуального рівня розвитку культурної компетентності (констатувальний експеримент).
- Сформулювати потрібні матеріали для проведення пробного навчання. Розпланувати пробне навчання та узгодити навчання із вчителем 11 класів.
- Організувати й провести пробне навчання.
- Зробити післяекспериментальний зріз для виявлення результативності розвитку культурної компетентності за допомогою опрацювання

літературного тексту мовою оригіналу в межах спецкурсу з англomовної літератури “Американська література”.

- Порівняти результати, отримані у роботі з ЕГ (експериментальна група), з результатами, отриманими в КГ (контрольна група). Експериментальна група опрацьовувала текст, заглиблюючись у морально-етичні теми “Кораліни”, фокусуючись як на ідеях, що пов’язані з елементами культурною компетентності, так і на лінгвістичні компетентності. У той час як КГ не заглиблювалась в обговорення ідей та тем Кораліни, фокусуючись на розвитку лінгвістичного аспекту свого знання.

Як зазначалось раніше, під час діагностичного етапу було використано тест профінансований урядом Канади та провінцією Британською Колумбією, що запропоновано Мультикультурною Спілкою Великого Ванкувера. Це стало основою констатувального експерименту, метою якого є фіксація реалій, артикуляція наявної проблеми і "вибір методів дослідження, релевантних його завданням" [27 с.4].

Тест адаптовано під потреби пробного навчання та теми, які артикулюються в літературному творі Ніла Геймана. Збір даних відбувався методом анкетування. Тест диджиталізовано у форматі Google Forms для покращення зручності збору даних.

В дослідженні взяло участь 56 здобувачів освіти, що навчаються в 11 класах Чернівецького ліцею №9. Кожен з учасників надав згоду на опрацювання літературного тексту задля дослідження та виявлення ефективності цього твору для підвищення рівня культурної компетентності. Також було отримано дозвіл на опрацювання результатів анкетування, як попереднього тесту, так і пост-тесту.

У даному разі важливо враховувати психолого-педагогічні особливості учнів 11-го класу. Йдеться про старшокласників віком 16–17 років. У цей період відбувається інтенсивне формування особистості, інтелектуальних здібностей і соціальної позиції, що важливо враховувати в навчально-виховному процесі,

зокрема й у навчанні англійської мови та англomовної літератури. Учні 11 класу досягають високого рівня абстрактного, логічного мислення, вони вміють аналізувати, узагальнювати, порівнювати та аргументувати свої думки. Їхнє мислення стає дедалі критичнішим: вони оцінюють інформацію, часто ставлять під сумнів авторитети. Самооцінка учнів стає більш стійкою, але залишається чутливою до оцінок однолітків і дорослих. Поряд із цим старшокласники доволі емоційно переживають ситуації вибору майбутньої професії, іспитів, соціального визнання. Молодь відчуває потребу в автономії, самостійності та незалежності від батьків і вчителів, сепарації. Проте успіх у спілкуванні з однолітками доволі часто впливає на їхню самооцінку й психологічний комфорт. Учні 11 класу активно формують свої життєві цінності, установки та моральні принципи, усвідомлюють власну ідентичність. Тому працюючи з цим контингентом школярів варто враховувати важливість індивідуального підходу в навчанні; з метою мотивації використовувати активні методи навчання, пов'язувати матеріал із практичним життям і майбутньою професією; підтримувати позитивну самооцінку учнів, здатність до асертивності; заохочувати до самостійного прийняття рішень і відповідальності за результати; сприяти розвитку навичок ефективного спілкування, командної роботи та взаємоповаги; допомагати розвивати не лише IQ, але й емоційний інтелект (EI) і культурний інтелект (CQ).

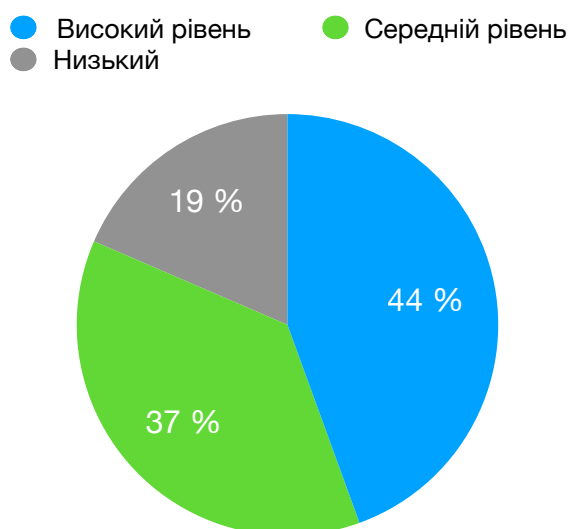
Опитані нами групи учнів мають різнорівневі знання англійської мови, що впливає на їхній психологічний комфорт і потреби в навчанні. Дмитро, Наталія та Андрій, які володіють мовою на рівні B1+, демонструють впевненість у своїх знаннях і здатні активно брати участь у складніших завданнях, особливо під час обговорення літературних текстів. Вони можуть виконувати роль лідерів у групових завданнях і допомагати одногрупникам, сприяючи загальному розвитку класу. Студенти на рівні B1, зокрема Анна, Максим, Софія, Вікторія, Олександр, Марія, Артем та Катерина, загалом добре справляються з програмою, але потребують додаткового часу та підтримки під

час аналізу закодованих у текст. Їхня робота часто стає впевненішою завдяки вчасному позитивному підкріпленню та мотиваційним вправам.

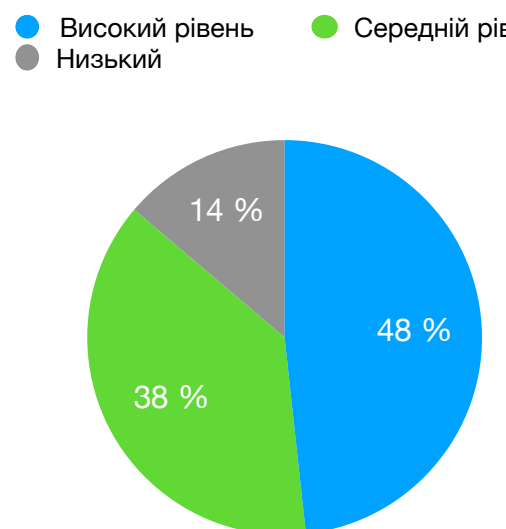
Олена та Ілля, які володіють мовою на рівні A2+, іноді відчувають труднощі через нижчий рівень володіння мовою, що може знижувати їхню впевненість під час виконання завдань. Застосування технік скафолдингу, таких як надання додаткових пояснень, використання візуальних опор і проведення попереднього обговорення текстів, сприятиме їхньому залученню та допоможе покращити розуміння матеріалу. Цей підхід дозволить їм поступово досягати більшого рівня автономії, підтримуючи відчуття успіху та взаємної підтримки в класі.

Пройдений учнями тест на визначення культурної компетентності дозволив нам узагальнити статистичні дані ефективнішого розуміння картини.

Мал.1 - Експериментальна група:

Мал. 2 - Контрольна група:

Результат виявився доволі передбачуваним, позаяк прослідковується гіпотетично можливий зв'язок рівня володіння англійською мовою з рівнем культурної компетентності. Однак, сучасне суспільство –

мультикультурне й полікультурне, глобалізаційні процеси та стрімке поширення європейських цінностей постають одними з ключових факторів високого рівня культурної компетентності учнів.

Учні, чиє володіння мовою є дещо іншим за своїх однокласників, володіють культурною компетентністю на дещо нижчому рівні. Проте, нас більшою мірою цікавлять конкретні знання та навички, що є дотичними до морально-етичних тем "Кораліни". Такими компонентами культурної компетентності є адаптація до різних ситуацій, знання отримані з помилок, приймання невизначеності, кидання виклику своїм стереотипам.

Адаптація до різних ситуацій: більшість учнів відзначили що "досить часто" адаптуються до різних ситуацій за допомогою розробки ефективних стратегій взаємодії з іншими людьми. П'ятеро відзначили, що роблять це завжди. Інші 4 учня обрали варіант "іноді", що може свідчити про початковий етап розвитку цієї компетенції.

Знання отриманні з помилок: 37 учнів обрали варіант "досить часто", 14 учня обрали варіант "завжди", а інша частина учнів – "іноді", що може свідчити про початковий розвиток вміння аналізувати свої помилки, визнавати їх та вчитись на них.

Прийняття невизначеності: 25 учнів відзначили, що "досить часто" приймають невизначеність як норму крос-культурного спілкування. Інша частина учнів зазначила, що вони "іноді" можуть її приймати та їм приходится боротися з тривогою у цих ситуаціях. Саме морально невизначені персонажі Кораліни допоможуть нам з цим питанням.

Виклик стереотипам: більшість учнів (43) готові боротися зі своїми стереотипами та старими установками, обираючи варіант "завжди", 10 студентів обрали варіант "досить часто", всього 3 школярів обрали варіант "іноді".

Ці компоненти культурної компетентності дотичні до деяких з морально-етичних тем, порушених в "Кораліні". Так, наприклад, кидання виклику своїм

стереотипам – порушення проблеми стереотипів щодо ролі жінки в суспільстві і материнства. Прийняття невизначеності – приймання морально неоднозначних персонажів, розвиток критичного мислення. Знання отриманні з помилок – висновки про перевагу недосконалої реальності над світом ілюзій. Адаптація до різних ситуацій – адаптація до вирішення задач поставлених у світі ілюзій. Ці дані ми зберігаємо для наступного їх порівняння з вихідними даними.

3.2. Розробка методів навчання, що сприяють розширенню культурної компетенції у середній школі.

Методи навчання, що сприяють розширенню культурної компетенції на уроках англomовної літератури в середній школі, спрямовані на розвиток уявлень учнів про культурне різноманіття, формування навичок міжкультурної комунікації та усвідомлення зв'язків між літературою та культурними традиціями. Окреслимо методи, які на нашу думку, сприятимуть такій меті.

По-перше, необхідно вказати метод порівняльного аналізу, позаяк порівняння літературних творів з різних культур, які мають схожі транзитивні теми (наприклад, любов, конфлікти поколінь, героїзм). Варто обговорювати з учнями культурні цінності, які стоять за зображеними ідеями. Це сприятиме усвідомленню школярами того, що аналогічні цінності можуть мати різні інтерпретації, залежно від культурного контексту.

По-друге, ефективними видаються інтеркультурні проекти – виконання групових або індивідуальних завдань, спрямованих на дослідження англomовних культур. Учні можуть створювати презентації або буклети про літературних героїв, що представляють різні англomовні країни. Також варто залучати практику міжкультурних дискусій про цінності та історичні особливості, що відображені в текстах зарубіжної літератури. Це розвиватиме дослідницькі навички і здатність розуміти культурний контекст літератури (метод культурного контексту).

Окрім того, позитивні наслідки матиме організація на уроках зарубіжної літератури дискусійних клубів, у межах яких обговорюються твори англомовної літератури з акцентом на культурні аспекти. Доречними будуть дебати, приміром, на тему: "Чи сучасні цінності відповідають тим, що зображені у тексті?". У результаті сформуються навички аргументованого висловлення думки та розуміння чужих поглядів.

Також можна застосувати методи проєктного навчання, інтеграції з іншими предметами, творчих завдань. Варто використовувати мультимедійні ресурси на уроках літератури, залучати фільми, аудіокниги, документальні відео, ілюстрації. Це посилить інтерес до літератури та сприятиме сприйняттю інакшого культурного середовища.

Проте, в літературознавстві існують методології, які суттєво примножують культурну компетентність. Йдеться про культурно-історичну школу та мультикультуралізму, на підставі концептуального досвіду яких ми пропонуємо власні методи навчання зарубіжної літератури.

Культурно-історична школа у літературознавстві виникає під впливом історичного підходу до літератури і культури сер. XIX ст. та філософії І. Гердера. Відтак художній твір тлумачили як зафіксований у тексті "дух народу", що прослідковується у різні історичні періоди його життя. Головним критерієм вивчення літератури в аспекті даної методології постав історизм, що сприяло виявленню закономірних зв'язків між фактами, подіями, явищами у творах мистецтва. Звідси, літературний текст виступав у якості важливого історичного документа. Засновником культурно-історичної школи вважають І. Тена ("Історія англійської літератури", 1863–1864). Головно він вивчав відображені в літературному тексті типи людини (ментальності), що сформувалися у певному суспільстві. Також він фіксував зв'язки між історичною традицією та її функціонуванням у межах певної соціальної формації. І. Тену вдалося описати еволюцію літературного процесу крізь призму духовного національного характеру [див. 39]. Окрім того, французький

вчений дослідив взаємозв'язки письменника з суспільством, зокрема специфіку "побутової" та "творчої" особистості автора. Ці методологічні пропозиції варто можна використовувати, вивчаючи будь-який програмний твір із зарубіжної літератури у середній чи вищій школі.

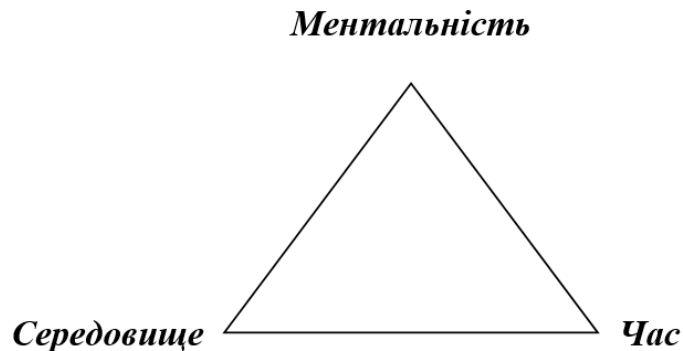
Проте, провідна концептуальна ідея І. Тена виглядає доволі промовисто: "раса – середовище – момент". Який зміст уміщують ці поняття? Так, "*раса*" інтерпретується як стійке і зрідка змінюване явище, оскільки йдеться про спадкові особливості національного характеру, вроджений темперамент, притаманний конкретній особистості чи народу загалом. Раса і характер народу постають концентрованим вираженням його історії [див. 39]. Тобто, йдеться про специфіку відображення певної ментальності, національності, національного характеру у літературному тексті. Виявлення цього аспекту на уроках зарубіжної літератури буде не лише цікавим квестом, а формуватиме інклюзивність інакшого – основу культурної компетентності.

"*Середовище*" уособлює зображені у творі зовнішні обставини, географічні фактори, топографічні особливості, що формують характер особистості чи народу (раси) [див. 39]. У такому ключі, приміром І. Тену, вдалось прослідкувати відмінності між германськими, еллінськими й латинськими ментальностями. У такий спосіб здобувачі освіти виявлятимуть свої аналітичні здібності, логічне і просторове мислення, послуговуватимуться актуальними знаннями з інших шкільних дисциплін.

"*Момент*" фіксує у літературному тексті конкретні історичні, соціальні, духовні події, формуючи уявлення про історичний рівень культури. Тобто, апелюючи до цієї категорії учні можуть говорити про хронотоп, історичний момент, час та його інтерпретація у конкретному художньому зразкові. Категорії "середовище" і "момент" вимагають від реципієнта усвідомленого читання і розуміння контекстів.

Як бачимо, "тенівська формула" виступає доволі зручним інструментом для виявлення, тлумачення й прийняття інакшості чи то конкретної особистості, чи

то народу загалом. Пізнання цієї інакшої ментальності через художній текст зарубіжної літератури формує культурну компетентність учнів середньої школи. Тому ми пропонуємо модифікувати запропоновану формулу у такий спосіб, щоб вона була зрозумілою сучасним здобувачам освіти, і візуалізувати його у трикутнику: "Ментальність – середовище – час". Ефективність такої схеми ми засвідчили під час пробного навчання.

Термін "мультикультурний" виникає у середині ХХ ст., під впливом явищ глобалізації, і фіксує особливості співіснування багатьох (різних, інакших) культур у межах одного суспільства. Методологія мультикультуралізму фокусується на відображених у світовій літературі соціальних явищ крізь призму різноманіття культур і практик [див. 39]. Враховуючи досвід зарубіжних вчених (Ч. Тейлор, Ш. Бенхабіб, Е. Хейвуд, Е. Саїд, С. Жижек), українська професорка Н. Висоцька у монографії "Єдність множинного. Американська література к.ХХ – поч. ХХІ ст. у контексті культурного плюралізму" (2010) [10] обґрунтовує різні кластери мультикультурності: демографічно-описовий (наявність у суспільстві етнічно / расово різноманітних сегментів, Ст.Фіш); програмно-політичний (конкретні типи програм та ініціатив, призначених реагувати на етнічне розмаїття); ідеологічно-нормативний (ґрунтується на соціологічних та етико-філософських ідеях щодо місця людей у суспільстві з культурно відмінними ідентичностями); соціально-трансформативний (спрямований на викорінення расизму, націоналізму, сексизму, гомофобії);

історичний (важливість вивчення та розуміння якомога більшої кількості культур) [3].

Мультикультуралізм підходить до суспільства як до сукупності різних культур і прагне аналізувати всі аспекти соціального життя крізь призму різноманіття. Методологія зосереджується на рівному ставленні до всіх культур, враховуючи їхні унікальні традиції, цінності та переконання. Отже, методологія мультикультуралізму оприявнює складність і багатовимірність культурної взаємодії, розглядаючи культурну ідентичність як динамічний і контекстуально обумовлений процес. Власне, поняття культурної ідентичності (як певної аксіологічної картини світу) і кризи чи втрати ідентичності проблематизується тут найбільше. При цьому варто враховувати, що явище національної ідентичності ґрунтується на дихотоміях "я – інший" "свої – чужі", на визнанні іншого як самодостатнього і паритетного суб'єкта відносин. Увагу учнів варто сфокусувати на тому як відображено "я" у тексті, хто по відношенню до нього (неї) є своїм, а хто і чому – чужим. Такі міркування і зроблені висновки формуватимуть у здобувачів освіти, які опрацьовують зарубіжну літературу, не лише навички контекстуального і порівняльного аналізу, але й основи культурної компетентності – глибоке розуміння і прийняття культурної різноманітності, взаємної поваги, інклюзії та демократії.

Інструменти для впровадження цієї концептуальної стратегії у середній школі можуть стати мультимедійні матеріали (фільми, аудіокниги, інтерактивні мапи), проєктна діяльність (створення виставок, відеороликів, презентацій), групова робота (дебати, міні-дослідження, круглі столи), інтерактивні методи (квізи, рольові ігри, творчі завдання). Зокрема, ми пропонуємо створювати ментальні карти до творів англомовної літератури, які у межах персоносфери тексту продемонструють взаємодію різних національностей, ментальностей, ідентичностей у творі. Ефективність такої візуалізації ми апробували під час пробного навчання.

3.3. Етап імплементації

Імплементація нашого методичного підходу відбуватиметься у декілька етапів. На розвиток культурної компетентності посередництвом "Кораліни" ми виділили 8 занять, кожне з яких тривало 45 хвилин. Домашнє завдання після кожного заняття розраховано на 2 години самостійної роботи. Таким чином, це 8 год. аудиторних занять і 8 год. позакласної роботи, загалом – 16 год. Така кількість годин була надана експериментальній групі осіннього семестру навчання 2023 року та контрольній групі осіннього семестру навчання 2024 року.

Наступний опис робочого плану з літературним текстом застосовано для експериментальної групи. Контрольна група ознайомлювалась із твором тільки з метою покращення свого вокабуляру та комунікативних навичок. У той час як експериментальна група також занурювалась в обговорення ідей та тем "Кораліни".

План роботи з експериментальною групою:

Перший етап: ознайомчий етап.

Мета – вибудувати горизонт очікувань щодо прочитання твору на підставі окресленого біографічного та культурологічного контексту. Учні роблять певні передбачення про що буде історія, відповідно до обкладинки, короткого опису, персонажів (йдеться про антиципацію тексту). Учні намагаються завбачити, які теми вони будуть обговорювати під час та після прочитання літературного тексту.

Другий етап: лінгвістичний. Учням надано список із 10 слів до кожного розділу, які вони мають вивчити до, під час або після прочитання фрагменту. Таким чином ми розширюємо їхній вокабуляр досить ефективним способом, адже учні зустрічають цю лексику в контексті. Більш того, з вивченням нової лексики ми покращуємо їх розуміння літературного тексту.

Третій етап: аналіз літературного тексту. Групи по 3 учнів та одна пара розробляють мисленнєву карту. На центрі карти розташовано назву твору "Кораліна". Навколо назви записано теми, які цей твір розвиває у своїй історії.

Учні презентують свої мисленнєві карти та розповідають про епізоди де та чи інша тема піднімалась та набувала глибшого розвитку. А задля покращення лінгвістичного аспекту наших занять, учні у своїй презентації мають використати мінімум 20 слів, що вони вивчили під час прочитання твору.

Четвертий етап: групова рефлексія. Останній етап надає учням список з 15 питань для групового обговорення, що стимулюють рефлексію стосовно морально-етичних тем твору. Ці запитання, переконані, дозволять учням прийти до конкретних висновків та краще зрозуміти мотивацію та дії тих чи інших персонажів.

Список питань для групової рефлексії:

4. Why do you think Coraline chooses to leave the "perfect" world created by the Other Mother? What does this say about her values?
5. How does Coraline's choice between the real world and the illusionary world represent a difficult decision?
6. In what ways does the Other Mother try to control Coraline? Why do you think she does this?
7. How does Coraline show bravery when facing the Other Mother? Can you give examples?
8. Why do you think Coraline feels responsible for helping the ghost children?
9. How are the relationships Coraline has in the real world different from those in the Other World?
10. What does Coraline learn about her family after her adventure? Why are real relationships valuable, even if they are imperfect?
11. How does Coraline grow as a person by facing her fears? What does she learn about herself?
12. Why do you think the Other Mother's world is tempting to Coraline? What would you do if you were in her place?

13. Why is the Other Mother pretending to be kind? How does she hide her true intentions?
14. What role does the cat play in the story? How is he both helpful and mysterious?
15. How does Coraline's cooperation with the cat and the ghost children help her win? Why is teamwork important?
16. How does Coraline challenge traditional views of mothers and family roles?
17. What are some strengths Coraline has that help her overcome difficult challenges?
18. Do you think Coraline will be different after her experience with the Other Mother? In what ways?

На домашнє завдання перед наступною оцінкою культурної компетентності, учням запропоновано написати есе на одну з двох тем:

1. Фемінізм, сімейні ролі та стереотипи щодо материнства в фантастичній повісті "Кораліна"
2. Як "Кораліна" вчить приймати недосконалість та боротися із упередженнями?

На наступному уроці застосовуємо методичні схеми "Ментальність – середовище – час" та "Ментальна карта твору". Після закінчення цього експериментального застосування літератури для розвитку культурної компетентності ми можемо провести повторну діагностику.

3.3. Аналіз результатів

Спочатку окреслимо в загальних рисах те, як пройшло власне експериментальне навчання. Можемо стверджувати, що лінгвістичний аспект нашого навчання був досить успішним. Вивчення лексичних одиниць мови в літературному контексті було більш мотивуючим для учнів, ніж зазвичай для них є вивчення лексики в традиційному підручнику. Більше того, можливість

вивчити нову лексику до прочитання тексту допомогло учням меншого рівня володіння англійською мовою впоратись із поставленими задачами з розуміння письмового тексту. Попереднє вивчення лексики було однією з технік скафолдингу, що були застосовані. Інший скафолдинг не залежав від викладача – в цифровому варіанті книги, що був поширений серед студентів, були наявні ілюстрації, що покращило рівень розуміння тексту.

Результати експериментальної групи показали значні покращення в рівні культурної компетентності.

По-друге, учні були краще залучені до використання іноземної мови під час обговорення. Прочитавши текст мовою оригіналу, школярі вдало формулювати думку для подальшого обговорення в групі.

По-третє, учні добре співпрацювали, допомагаючи один одному зрозуміти прочитаний текст, не порушуючи принципів академічної доброчесності.

Провівши повторну діагностику рівня культурної компетентності, ми побачили певні зміни у володінні деякими навичками та ставленням студентів до цих знань та навичок. Таким чином, при оцінці своїх навичок вчитись на помилках, жоден зі студентів не обирав варіант “іноді”. Більшість з них обрали “досить часто” або “завжди”.

Вибір кардинально іншої відповіді свідчить про зміну ставлення до них. Із більшою ймовірністю, в майбутньому здобувачі освіти будуть ефективніше аналізувати та робити висновки зі своїх помилок.

Обговоривши стереотипізацію сімейних ролей та те, як “Кораліна” порушує це питання, більша частка студентів змінила своє ставлення до поставленого питання. Студенти частіше обирали варіант “досить часто” для опису ставлення до боротьби із стереотипами та упередженнями.

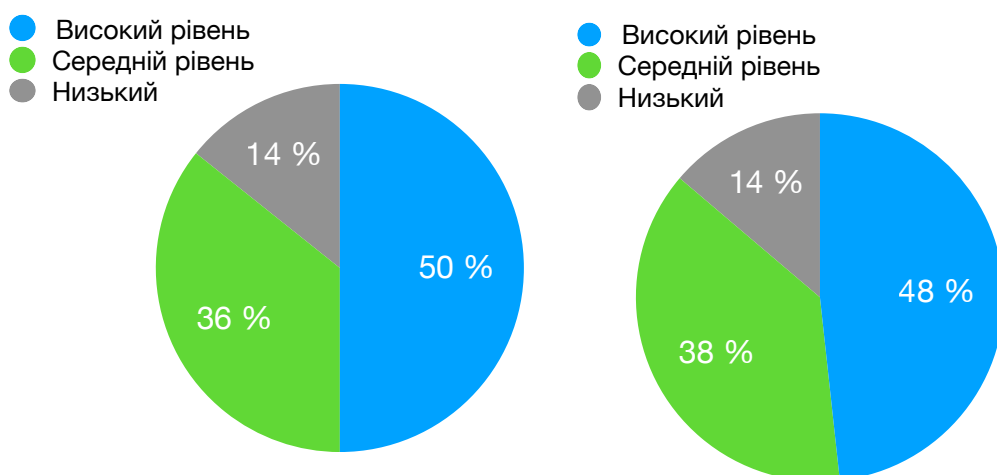
Аналогічна тенденція прослідковується при оцінці двох інших цільових компонентів культурної компетентності – адаптація до різних ситуацій та прийняття невизначеності. Хоча, варто зазначити, що здатність адаптуватись до

різних ситуацій, або ж, скоріше ставлення до цього запитання в учнів майже не змінилось. З 4 цільових компонентів воно зазнало найменшого впливу.

Варто було очікувати, що рівень культурної компетентності учнів у контрольній групі залишився незмінним. Втім, рівень експериментальної групи виріс на 6 %.

ЕГ

КГ

Таким чином, наше дослідження показало, що “Кораліна” може бути використана для розвитку окремих важливих компонентів культурної компетентності, однак шляхом використання певного методологічного фокусу.

Висновки до Розділу 3

Під час пробного навчання було досліджено два 11 класи. Один з них виступав у якості експериментальної групи, у межах якої ми цілеспрямовано розвивали культурну компетентність на уроках спецкурсу з англomовної літератури "Американська література" під час опрацювання тексту Н.Геймана "Кораліна". Інший 11 клас послуговував контрольною групою, яка не вдавалась в обговорень аксіологічних тем та ідей фантастичної повісті “Кораліна”.

Результати продемонстрували ефективність використання цього літературного тексту для розвитку окремих компонентів культурної компетентності, що також позитивно вплинуло на її загальний рівень. Таким чином, двоє учнів з середнім рівнем культурної компетентності при повторній діагностиці продемонстрували високий рівень, а один учень із низьким рівнем на пост-тесті отримав середній рівень розвитку цієї компетентності.

В силу відсутності змінного фактору впливу, як використанні розробленої нами методики, загальний рівень культурної компетентності контрольної групи залишився незмінним.

Фрагменти цього розділу були апробовані нами у наступних наукових публікаціях:

1. Гургіш А. Актуальність розвитку культурної компетенції у середній школі. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (16–18 квітня 2024 року). Факультет іноземних мов. – Чернівці: Чернівец. нац. унт ім. Ю. Федьковича, 2024. С.104–105. <https://www.chnu.edu.ua/nauka/studentu/studentska-naukova-konferentsiia/arkhiv-studentskykh-konferentsii-chnu/>
2. Гургіш А., Тичініна А. Актуальність розвитку культурної компетенції на уроках англійської мови в середній школі. "Платон мені друг, але істина дорожча": теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук : зб. матеріалів II Міжнародної молодіжної конференції (1 березня 2024 року, м. Чернівці), 2024. С.215-216. <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10431>
3. Tychinina A., Hurhish A. Prospects of using Cultural-historical and Multicultural Approaches for the Formation of cultural competence in foreign Literature Lessons in Secondary School. Moderní aspekty vědy: XLIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. pp. 125-136. DOI 10.52058/49-2024 <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10810>

ВИСНОВКИ

Термін "культурна компетентність" було введено у науковий обіг вже більше двадцяти років тому П. Ерлі і С. Анг (2003). Проте у сфері української освіти вона пріоритетизується лише останніми роками, коли наголошується наважливості розвитку не лише емоційного інтелекту (EQ), але й культурного інтелекту (CQ).

Передусім акцентуємо на тому, що фантастика є засобом пізнання різноманітності культур. Фантастична повість часто переносить читача в уявний світ із власними правилами, культурою та цінностями. Це дозволяє досліджувати різноманіття поглядів і традицій. Виходячи з цього, учні вчаться розуміти і приймати інші системи цінностей.

Окрім того, фантастична література транслює універсальні теми, розглядає філософські, етичні та соціальні проблеми через метафоричні або уявні ситуації. Це розвиває в учнів здатності аналізувати глобальні проблеми, такі як екологія, війна, моральний вибір.

Літературна фантастика наповнена символами, які часто мають культурне коріння, тому вони виконують функцію специфічного містка до культурних традицій. Це сприяє тому, що здобувачі освіти вчаться ідентифікувати, розпізнавати і тлумачити символіку, що розширює їхнє розуміння інших культур.

Зв'язок між жанровою специфікою фантастичної повісті та розвитком культурної компетентності на уроках літератури в середній школі полягає у використанні жанрових особливостей для формування в учнів здатності розуміти, аналізувати й оцінювати різні аспекти культури, що відображені у творі.

Фантастика загалом, і фантастична повість зокрема, часто спирається на міфи, легенди та архетипи. Врахування таких образних аспектів (героя, мудреця, антагоніста) учнями, допомагає розуміти спільні риси культур світу.

Чимало зразків фантастики включають посилання на класичну літературу, релігію або філософію – йдеться про інтертекстуальність, інтермедіальність та інтердискурсивність, які розвивають в учнів навички інтерпретації текстів, вивчаючи контексти, до яких вони апелюють.

Вкрай важливою для усвідомлення потенціалу літературної фантастики постає, зумовлена фантастичною сюжетикою, емпатія – через незвичні обставини фантастика мотивує учнів співпереживати персонажам. Звісно, це розвиває емоційний інтелект, здатність до розуміння інших людей і культур.

Таким чином, фантастична повість на уроках літератури стає ефективним інструментом для формування культурної компетентності, оскільки дозволяє учням через жанрові особливості аналізувати й осмислювати культурне багатство світу.

В нашій роботі була актуалізовано та визначено важливість розвитку культурної компетентності на тому самому рівні, що й розвиток іншомовної компетентності наших учнів. Були виявлені численні переваги, що учні здобувають під час розвитку культурної компетентності. Низка досліджень та наше пробне навчання вказують на підвищений рівень мотивації, залученості та інтересу учнів до вивчення іноземної мови в залежності від їхнього рівня культурної компетентності. Зумовлено це тим, що вивчення культури робить мовний матеріал більш релевантним та практичним в очах учнів.

Було опрацьовано поетику фантастичної повісті Ніла Геймана “Кораліна”. Під час аналізу літературного тексту та опрацювання літературознавчої бази досліджень попередніх років, ми визначили теми підняті в “Кораліні”, соціальні питання, які порушує текст, та як вони пов’язані з активізацією культурної компетентності. Наприклад, образ матері в творі є феміністичним, змальовує сучасну жінку тих часів, яка бореться із нав’язаним стереотипом про материнство, що є дотичним до культурної компетентності, теми гендеру, дитинства / молодості / старості, зображує середовище та час, у якому події цього твору відбуваються.

Пробне навчання продемонструвало підвищення рівня культурної компетентності учнів з експериментальної групи, які використовували розроблену нами методику роботи з текстом. У той час як контрольна група не покращила свій рівень культурної компетентності.

В силу тих обмежень, які були в нашому дослідженні, у перспективі наступні дослідження мають спрямовуватися на більшу вибірку студентів для покращення об'єктивності наукової розвідки. Також під час аналізу результатів з'явилась гіпотетична можливість зв'язку рівня володіння англійською мовою з рівнем культурної компетентності, що також варто дослідити в майбутніх дослідженнях. Іншою рекомендацією для наступних розвідок є використання інших літературних текстів для розвитку культурної компетентності та їх застосовування з різними віковими категоріями. Для наступних розвідок можна застосувати твори, що піднімають теми мультикультуралізму, гендеру, еміграції тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Поетика. Фоліо: Істина 2018 сс.43-78.
2. Бернадська Н.І. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві: Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.06 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 36с.
3. Бовсунівська Т. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків : Діса плюс, 2015. 368 с.
4. Бойчук Д., Побірченко О.М., Культурна компетентність особистості. *Проблеми і перспективи розвитку освіти*. 2021. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/107-problemy-i-perspektyvy-rozvytku-osvity-khkhi-stolittia-18-19-lystopada-2021-r/840-kulturna-kompetentnist-osobistosti>.
5. Бондаренко Н. Формування культурної компетентності як ключової на уроках англійської мови. *Молодь і ринок* 2019. №8 (175), DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.179415>.
6. Білицька В. М. Культурна компетентність та культурний інтелект сучасного фахівця. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія, №16, 2020, С.16–22.
7. Варнавська І., Черемішин І. .О. Структурна характеристика культурної компетентності. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2021 1(48), С.64–68.
8. Варнавська І., Черемішин О. Структурна характеристика культурної компетентності. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», Вип. 1(48), 2021, С.64–68. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.64-68>.
9. Васильєв Є. М. Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації: монографія. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2017. 532 с.

- 10.Висоцька Н.О. Єдність множинного. Американська література кінця XX – початку XXI століть у контексті культурного плюралізму : монографія. Київ. : Вид.центр КНЛУ, 2010. 456 с.
- 11.Витоки літератури фентезі. Поезія у контексті метажанру фентезі. Збірник матеріалів наукового семінару Центру з Дослідження Літератури Фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (17 листопада 2016, 21 квітня 2017) / Ред. Рязанцева Т. М., Канчура Є. О. – Київ, 2018. – 97 с
- 12.Вторнікова Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки, №8 (2), 2011, С. 88–94.
- 13.Гегель. Г. Естетика. вид. Київ: Мистецтво. 1968. С.24-56.
- 14.Головіна Н. І. Проблеми формування культурної компетентності особистості в контексті реформування вищої школи. Філософські обрії, №33, 2015, С.147–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FiloFilo_2015_33_16.
- 15.Гургіш А., Тичініна А. Актуальність розвитку культурної компетенції на уроках англійської мови в середній школі. «Платон мені друг, але істина дорожча»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук : зб. матеріалів II Міжнародної молодіжної конференції (1 березня 2024 року, м. Чернівці), 2024. С.215-216. <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10431>.
- 16.Гургіш А. Актуальність розвитку культурної компетенції у середній школі. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (16–18 квітня 2024 року). Факультет іноземних мов. – Чернівці: Чернівець. нац. унт ім. Ю. Федьковича, 2024. С.104-105. https://www.chnu.edu.ua/media/hslphr1m/inmov_2024.pdf
- 17.Державний стандарт базової середньої освіти : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення 06.02.2024)

- 18.Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartivpovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення 06.02.2024).
- 19.Джонсон Р. Б. Культурна компетентність в Україні. *Журнал європейської економіки*, № 3, 2014, С.236–247. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/j>.
- 20.Заїка Т. П. Культурна компетентність в освітньому просторі сучасної України: поняття, структура та шляхи формування (філософський аспект аналізу). *Гілея: науковий вісник*, №135, 2018. С.259–264.
- 21.Ісаєва О.О. Компетентнісно спрямована літературна освіта: стан, зміст, проблеми. *Всесвітня літератури в середніх навчальних закладах України*. Вип. 7/8. 2009. С. 10–16.
- 22.Ісаєва О.О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури: посібник для вчителя. Київ : Ленвіт, 2000. 184 с.
- 23.Кабінет Міністрів України. Постанова про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. (дата звернення 06.02.2024).
- 24.Квітка О.О. Роль і місце компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей. *Загальна педагогіка та історія педагогіки*. 2019. №21.(1). С. 37-40 DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.1-7>.
- 25.Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. – Львів: ПАІС, 2005. – 368с.
- 26.Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) : навчальний посібник. Київ : Освіта України, 2011. 464 с.
- 27.Лук'янець, О. Л., Лук'янець, Т. Л. Констатувальний експеримент: ознаки, можливості та проблеми проведення. *Наукові здобутки студентів*

- Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти*. 2015, № 2(4). <https://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/54>.
28. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007.
29. Манич Н. Є. Концепт «метажанр» у сучасному літературознавстві. Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка: Філологічні науки. 2007. № 22 (138). Ч. 1. С. 70–79.
30. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури: навч.-метод. посібник. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2020. 296 с.
31. Мірошніченко Л. *Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах*: підручник. Київ: Слово, 2010. 432 с.
32. Нешко С.І., Антонова В.Ф.. Вступ до Літературознавства. Конспект Лекцій. Харків : Навчально-науковий центр гуманітарної освіти. Кафедра іноземних мов. 2019. 53с.
33. Оксень Н.А. “Франкенштейн” Мері Шеллі: Взаємодія готичного і романтичного в романі. ” Вісник Житомирського державного університету. Випуск 60. Філологічні науки. 2009 С.212-214.
34. Олена К. Відтворення специфічного хронотопу літератури жахів у вторинному тексті. (на матеріалі роману Ніла Геймана «Кораліна»). *Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура : збірник наукових праць*. 2019 К. : НАУ,. С. 275-281.
35. Потапенко Н. Роль соціокультурного аспекту у навчанні англійської мови. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2014 (47) С. 63-70.
36. Поцюрко М. ТЕМА 8. Філософська теорія пізнання. Лекція з навчальної дисципліни “Філософія”. Львів. Кафедра гуманітарних дисциплін. 2018. С. 114-127

- 37.Смагіна Т. Теоретичні та практичні основи конструювання компетентнісного уроку. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. Вип. 61. 2012. С. 128–131.
- 38.Стужук О. І. Художня фантастика як метажанр (на матеріалі української літератури XIX– XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06. Київ, 2006. 18 с
- 39.Тичініна А.Р. Сучасні методологічні практики : навчально-методичний посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. 160 с.
- 40.Тіхоненко С.. Гротескні форми II частини роману Джонатана Свіфта «Мандри Гуллівера». *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2017 Vol. 3, No 11 С. 1009-1015.
- 41.Удовиченко Л. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти: навч. посіб. для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2022. 121 с.
- 42.Українська мова та література. Епос та його жанри. 2020. URL: <https://zno.if.ua/?p=3354>.
- 43.Ференц Н. С., Чижмар О. М. Основи літературознавства. 2020 Навчально-методичний посібник (для студентів українського відділення філологічного факультету). Вид. 2-ге, випр., доповн. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 132 с.
- 44.Цілі сталого розвитку. Національна доповідь. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>.
- 45.Шевченко І.С. Порівняльний аналіз стилістичних фігур у казці “Кораліна” Ніла Геймана та анімаційному фільмі “Кораліна” Генрі Селіка. Актуальні проблеми сучасної іноземної філології: Студентський науковий вісник. – Рівне: РДГУ, 2019. – 202 с.
- 46.Шеллінг Ф. Філософія Мистецтва. *Київ: Думка* 1999. С.30-78.

- 47.Шикун, А. В. Культурна компетенція як ключовий аспект викладання іноземних мов. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2024 (6) С. 1-16.
<https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.05.29.21>.
- 48.Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в школі : навч. посібник. 2-ге вид., випр. та уточн. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 280 с.
- 49.Brislin W.R. Applied cross-cultural psychology. California : *Sage Publications*. 1990. p. 11.
- 50.Byram, M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. Clevedon: Multilingual Matters. 1997. p. 43.
- 51.Cambridge. International Language Standards. URL: <https://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/cefr/>.
- 52.Cheng, L.-R. L. Cultural Intelligence (CQ): A Quest for Cultural Competence. *Communication Disorders Quarterly*, 2007. 29(1), pp. 36-42. <https://doi.org/10.1177/1525740108314860>.
- 53.Clayton, J. B. One classroom many worlds: Teaching and learning in the cross-cultural classroom. New York: Heinemann. 2003. p 14.
- 54.Cultural Competence Self-Assessment Checklist. Greater Vancouver Island Multicultural Society. URL: <https://www.unitedwaydm.org/hubfs/Cultural-competence-self%20assessment-checklist-1.pdf>.
- 55.Earley P.C., S. Ang Cultural intelligence: Individual interactions across. Stanford, CA: Stanford Bussiness Books. 2003. 400 p.
- 56.Egoff A., Sheila A. Worlds Within: Children's Fantasy from the Middle Ages to Today. Chicago: American LibraryAssociation, 1988. p. 701.
- 57.Fantini, A. E. Assessing Intercultural Competence: Issues and Tools. Deardorff : Sage Publications 2009. pp 456-476.
- 58.Gaiman N. Coraline / N.Gaiman. – Bloomsbury Publishing PLC, 2003. – 192 p.
- 59.Gallegos, J., Tindall, C. & Gallegos, S. The need for advancement in the conceptualization of cultural competence. *Advances in Social Work* 2008. 9(1), pp. 51-62.

60. Gates M., Pamela S. *Fantasy Literature for Children and Young Adults*. Lanham, Md: Scarecrow Press. 2003. 170 p.
61. Imbrahim A. The Effect of Cultural Awareness on Motivating Students to Learn English as a Foreign Language in Jordan. *Journal of Foreign Languages, Cultures and Civilizations*. 2016. Vol 4. No 1. pp. 51-57.
62. James C. L.. A Theory of the Short Story. *The North American Review*. 1917 Vol 205. No 735 pp. 274-286.
63. Kim K. H., Morningstar M. Enhancing secondary special education teachers' knowledge and competencies in working with culturally and linguistically diverse families through online training. *Career Development for Exceptional Individuals*, 2007. 30, pp. 116–128.
64. Kinayang, P. G. A Comparison On Parenting Styles Between Coraline's Two Mothers In Neil Gaiman's "Coraline." *Journal of English Language and Education*. 2019 Vol 6. No 1. pp. 111-121 <http://eprints.mercubuanayogya.ac.id/id/eprint/7345>.
65. Lavizzo-Mourey R. & Mackenzie E.R. Cultural competence: essential measurements of quality for managed care organizations. *Ann Intern Med*. 1996 15;124. DOI: 10.7326/0003-4819-124-10-199605150-00010.
66. Mark Fabrizi *Fantasy Literature: Challenging Genres*. 2016. pp. 1-9 URL: https://www.researchgate.net/publication/321541119_Fantasy_Literature_Challenging_Genres.
67. Meyer, M. Developing transcultural competence: case studies of advanced foreign language learners. In D. Buttjes & M. Byram (Eds.), *Mediating languages and cultures*. Clevedon: *Multilingual Matters* 1991 p. 32.
68. Minnisa S. Safina. Formation of Socio-cultural Competence in Foreign Language Teaching. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2014 Vol 136. pp. 80-83 <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.292>.

- 69.Namira Azzahra, Rahmawan JatmikoNamira Azzahra, Rahmawan Jatmiko | The Significance of the Cat as a Character with Moral Ambiguity in Neil Gaiman's Coraline. *Lexicon*. 2023. Vol. 10 No. 2 pp. 51-63.
- 70.Nauli Angeline Marpaung. Female Gothic and The Reimagining of Motherhood: A Coraline(s) Analysis *English Language and Literature International Conference Proceedings* 2023 Vol. 6. p. 111.
- 71.Nieto, S. Language, culture and teaching: Critical perspectives. New York: Routledge. 2010. 320p.
- 72.Oh, I. The Performativity of Motherhood: Embodying Theology and Political Agency. *Journal of the Society of Christian Ethics*, 2009. 29(2), pp. 3–17. <http://www.jstor.org/stable/23562795>.
- 73.Paranyuk, D.and Tychinina, A.(2023). Intertextuality of the Personosphere as a Factor of Meta-Genre (Clifford Simak “Shakespeare’s Planet”). *Pitannâ literaturoznastva*, no.107, pp.216–237. <http://doi.org/10.31861/pytlit2023.107.216>
- 74.Roberts R. Developing Culturally Competent Programs for Families of Children with Special Needs. 2nd Edition. Georgetown Univ. : Child Development Center. 1990. p. 6.
- 75.Rosario M. Cultural Competence. An important skill of 21st century. *Youth and Families*. 2016. p. 13.
- 76.Sharanya D. G. TO BE BRAVE: HEROISM AND BRAVERY IN NEIL GAIMAN’S CORALINE. *UC Journal: ELT, Linguistics and Literature Journal* 2024. Vol 5 No 1 pp. 45-43.
- 77.Summerfield B.. The Æsthetic Theory of Edgar Poe. *The Sewanee Review*, 1918 Vol. 26, No. 2 pp. 210-221. URL: <https://www.jstor.org/stable/27533106>.
- 78.Syzenko A., Diachkova Y. Building Cross-Cultural Competence in a Foreign Language through Technology-Enhanced Project-Based Learning. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol 9. Issue .27 pp. 411-418 DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.27.03.45>.

79. Tychinina A., Hurhish A. Prospects of using Cultural-historical and Multicultural Approaches for the Formation of cultural competence in foreign Literature Lessons in Secondary School. Moderní aspekty vědy: XLIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. pp. 125-136. DOI 10.52058/49-2024 <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10810>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Знання, як компоненти культурної компетентності

Знання		Ніколи 1 бал	Іноді, по ситуації 2 бала	Досить часто 3 бала	Завжди 4 бала
Цінування культурного різноманіття	Я розглядаю людські відмінності, як позитивні риси, і привід для радості				
Знання себе	У мене є чітке відчуття власної етнічної, культурної та расової ідентичності				
Ділитись своєю культурою	Я усвідомлюю, що для того, щоб дізнатися більше про інших, я повинен розуміти і бути готовим поділитися своєю власною культурою				
Уважність до зон дискомфорту	Я усвідомлюю свій дискомфорт, коли стикаюся з відмінностями в расі, кольорі шкіри, релігії, сексуальній орієнтації, мові та етнічному походженні.				

Знання		Ніколи 1 бал	Іноді, по ситуації 2 бала	Досить часто 3 бала	Завжди 4 бала
Перевірка своїх припущень	Я усвідомлюю, що маю певні припущення щодо людей з культур, відмінних від моєї власної.				
Кидання виклику своїм стереотипам	Я усвідомлюю свої стереотипи, коли вони виникають, і розробив особисті стратегії для зменшення шкоди, яку вони завдають.				
Вплив моєї культури на мої судження	Я усвідомлюю, як моя культурна перспектива впливає на мої судження про те, що є "належною", "нормальною" або "вищою" поведінкою, цінностями та стилями спілкування.				

Знання		Ніколи 1 бал	Іноді, по ситуації 2 бала	Досить часто 3 бала	Завжди 4 бала
Приймання невизначеності	Я визнаю, що в крос-культурних ситуаціях може існувати невизначеність, і ця невизначеність може викликати у мене тривогу. Це також може означати, що я не реагую швидко і не витрачаю час, необхідний для отримання додаткової інформації.				
Допитливість	Я використовую будь-яку можливість, щоб опинитися в місцях, де я можу дізнатися про культурні відмінності та налагодити стосунки.				
Обізнаність в питаннях соціальної справедливості	Я усвідомлюю вплив соціального контексту на життя культурно різноманітного населення, а також те, як влада, привілеї та соціальне гноблення впливають на їхнє життя.				

Знання		Ніколи 1 бал	Іноді, по ситуації 2 бала	Досить часто 3 бала	Завжди 4 бала
Знання отримані з помилки	Я буду робити помилки і вчитись на них				
Оцінювання меж моїх знань	Я визнаю, що мої знання про певні культурні групи обмежені, і зобов'язуюсь створювати можливості для того, щоб дізнатися більше.				
Знання про постановку запитань	Я уважно вислухаю відповіді, перш ніж поставити наступне запитання				
Визнання важливості відмінності	Я знаю, що відмінності в кольорі шкіри, культурі, етнічній приналежності тощо є важливими складовими ідентичності людини, які вона цінує, як і я				
Розуміння впливу культури	Я визнаю, що культури змінюються з часом і можуть відрізнятися від людини до людини, так само як і прив'язаність до культури.				

Знання		Ніколи 1 бал	Іноді, по ситуації 2 бала	Досить часто 3 бала	Завжди 4 бала
Віданність навчанню протягом життя	Я усвідомлюю, що досягнення культурної компетентності передбачає відданість навчанню протягом усього життя				
Розуміння впливу сексизму, расизму, гомофобії та інших форм ксенофобії	Я визнаю, що стереотипне ставлення та дискримінаційні дії можуть дегуманізувати, навіть заохочувати насильство щодо людей через їхню приналежність до груп, які відрізняються від мене.				
Знання про свої обмеження	Я продовжую розвивати свою здатність оцінювати сфери, в яких є прогалини в моїх знаннях				

Знання		Ніколи 1 бал	Іноді, по ситуації 2 бала	Досить часто 3 бала	Завжди 4 бала
Усвідомлення кількох соціальних ідентичностей	Я визнаю, що люди мають перехресні численні ідентичності, що впливають з раси, статі, релігії, етнічної приналежності тощо, і важливість кожної з цих ідентичностей варіюється від людини до людини.				
Міжкультурні та внутрішньокул ьтурні відмінності	Я визнаю як міжкультурні, так і внутрішньокульту рні відмінності				

ДОДАТОК Б - Навички, як компоненти культурної компетентності

Навички		Ніколи 1 бал	Іноді 2 бала	Досить часто 3 бала	Завжди 4 бала
Адаптація до різних ситуацій	Я розробляю способи шанобливої та ефективної взаємодії з окремими особами та групами				
Оскаржувати дискримінаційну та/або расистську поведінку	Я можу ефективно втрутитися, коли бачу, що інші поводяться по-Ірасистськи та/або дискримінаційно.				
Міжкультурне спілкування	Я можу адаптувати свій стиль спілкування, щоб ефективно спілкуватися з людьми, які спілкуються у спосіб, відмінний від мого власного				
Пошук ситуацій для розширення своїх навичок	Я шукаю людей, які кидають мені виклик, щоб підтримувати та розвивати мої крос-культурні навички.				

Навички		Ніколи 1 бал	Іноді 2 бала	Досить часто 3 бала	Завжди 4 бала
Повага міжкультурних ситуаціях	Я можу діяти так, щоб демонструвати повагу до культури та переконань інших.				
Бути адаптивним	Я знаю і використовую різноманітні навички побудови стосунків для налагодження зв'язків з людьми, які відрізняються від мене.				
Визнання власних культурних упереджень	Я можу розпізнати власні культурні упередження в певній ситуації та усвідомлюю, що не варто діяти на основі моїх упереджень				
Усвідомлення внутрішньогрупових відмінностей	Я усвідомлюю внутрішньогрупові відмінності і не став би узагальнювати конкретну поведінку, яку демонструє окрема людина, на всю культурну спільноту.				

